

КАСИМЪ
ЛАТЫПОВЪ

عصر سعادت

قراندہ، مدرسہ محمدیہ سیرۃ نبویہ معلمی:
شہر شرف اثری.

قراندہ، «اورنگ» مطبعہ سی.

КАЗАНЬ.
Электро-типографія „УРНЭЖ“
1909 г.

مقدمه

ھەر مسلمانغە رسول اللہ (صلی اللہ علیہ وسلم) نىڭ احوالىنى، باشىنە كىلگان واقىلەرنى، دىن اسلام نىڭ دىيادە نىچوك ظاھر بولونىنى ونشەر ايدلونىنى قىسقىچە بولسەدە بىلمەك تىوشىدۇر. رسول اللہ (صلی اللہ علیہ وسلم) نىڭ حق پىغىمبەر، اسلام دىنىنى نىڭ حق دىن بولونىن بلور ايچون، اول مبارك ذاتنىڭ سىرت و اخلاقلىرىنى، اشلاگان اشلىرىنى بىلمەك كافىدۇر. بىر آدم، رسول اكريم (صلی اللہ علیہ وسلم) احوالن، نە قدر بىلسە ايمانى و دىنىنى شول قدر قوتلانەدۇر.

ذاتاً، دىن آدملىرىنىڭ و بىيوك عالەملىرنىڭ تىرجمە حاللىرى دە انسان ايچون ايكى فائىدەلى، دىيەن و دىيانت آرتونىنە، فىكر و اخلاق توزالونىنە ايكى زىادە خىدمەت ايدىن شىلردندۇر.

قرآن كرىمنىڭ: اوتكاندەگى پىغىمبەرلىرنىڭ احوالى و تارىغلىرى حقنە سويلاب، عبرتلانورگە بىورمقى دە شول سببندۇر.

۱۳۲۵-۲۶ نچى سەنەلدە، قران ۵ نچى مسجىدە، فضىلتلو استاذ محترم عالمجان البار ودى حضرتلىرنىڭ تىحت رىاستىنە اجرا ايدىلمش «مولد نى» مجلسندە، بىرنچى سەنەدە رسول اكرىمنىڭ احوالى، ايكىنچى سەنەدە شمائل و اخلاقى خصوصندە سويلامش ايدىم.

سوڭرە شو مجلسدە سويلامك ايچون جمە ايتدىگىم شىلرنى، بىر آرز تەدىل و تفصىل ايله، مكىتلەردە اوقورلىق روشە نىشەر ايدونى مناسب كورلدى. اجمالا بولسەدە بلو، و بىلدىروى تىوشلى، اسلامىت و انسانىت نى تقوىەگە، ثبات و اجتهادگە سبب ظن ايدىلگان شىلرنى، ائتمادلى كتابلردىن جمە ايدىلدى. و من الله التوفىق.

ش. شرف.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

محمد (عليه الصلاة والسلام) ايله بشارت

ابراهيم عليه السلام، جناب حق حضرتلرينه دعاء قىلوب، اوغلى اسماعيل عليه السلام نك نسلينه بركت بيرونى تлады. جناب حق، ابراهيم عليه السلام نك دعاسن قبول ايتدى، اسماعيل عليه السلام نك بالالرن بيوك بر ملت ايده چكن وعده ايتدى. بونلر تورانده مذكوردر. توراندىن صوك اينگان زبور واغىلدهده الوغ بر پيغمبر كيله چكى وبو پيغمبر نك بعض صفتلرى و علامتلى ذكر ايدلى.

ابراهيم عليه السلام نك ايكنچى اوغلى اسحاق عليه السلام نسلدىن يعقوب، موسى، داود، سليمان، عيسى (عليهم السلام) كى كوب پيغمبرلر كيلسهده، محمد عليه السلام وقتينه قدر، اسماعيل عليه السلام نسلدىن پيغمبر كيلگانى يوق ايدى. شونلقدن اسماعيل عليه السلام بالالرندىن، الوغ بر پيغمبر كيلونى اهل كتاب كوتمكه ايدىلر.

آلتى يوز بلدىن آرتوغراق پيغمبر كيلماى تورو ايله، خلقنى نادانلق باسقان، اولسكى پيغمبرلرنك دينلريندهده تورلى بدعتلر قانوشقان ايدى. شول وقتنده پيغمبرمز محمد عليه السلام دنياغه تشرىف ايتدى.

نسب شریف

محمد عليه السلام، عربلر آراسنده ايڭ معتبر وقدرلى بولغان قريش قبيله سندن بولوب، نسب شريفى اسماعيل عليه السلام غه توتاشادر. آچق معلوم بولغان بابالرى شونلردر:

محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمناف بن قصي بن كلاب بن مرة بن كعب بن لؤي بن غالب بن فهر بن مالك بن نضر بن كنانة بن خزيمة بن مدركة بن إلياس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان. آناسى آمنه بنت وهب بن عبدمناف بن زهره بن كلابدر. كلابده نسلبرى برگه قوشيلادر.

رسول الله نىڭ ولادتى (طوغوى)

رسول الله (صلى الله عليه وسلم) تاريخ ميلادى ايله ۵۷۱ نچى يىل ۲۰ آپرىلك، ربيع الاول نىڭ اون ايككىسندە دوشنبە كون طاك وفتندە دنياغە كلدى. طوغان وفتندە آناسى هيچ بر زحمت وبالا آوروى كورمى، سنتلى كندىگى كيسولگان حالده طوغدى. آرقاسنده كوگار چين يهورقاسندن كچرەك بر علامت بار ايدى. آڭا خاتم نبوت، مهر نبوت ديورلر. دنياغە كلدكده بتون اقر باسینه (يقين لرينه) سيوكلى كورندى. همه سينه زور شادلق بولدى.

باباسى عبدالمطلب زور طوى قىلوب، بيك كوب خلق سيلادى. محمد ديب اسم قويدى.

حتى ابو جهل، ابولهب لرگه ده سيوكلى كورنوب، ابولهب سيونچيگه ثويبه اسملى كنيزهك آزاد ايتدى.

بوکون (۱۲ ربيع الاول) دنيا و آخرت ده بختلی بولو یمن زغه سبب بولغان پیغمبر منک توغان کونی بولد یغندن بار چه مسلمانلر غه ایگ زور بیرام در . رسول الله نك آتاسی عبد الله، بالاسی دنیاغه کیلگانچی قایتو نیتی ایله شام طرفینه سودا برله سفر ایتکان ایدی. شول سفرنده وفات بولوب، مدینه ده دفن ایلدی. رسول الله یتیم بولوب دنیاغه کیلدی.

ولادت وقتنده غی بعض واقعه لر

رسول الله نك طوغویندن ایلی کون ایلك، یمن پادشاهسی کعبه الله نی خراب ایتارگه دیب فیلی وعسکری برله، مکه گه کیلگان ایدی. الله تعالی طرفندن بیارلگان (بابیل قوشلری، آنک بتون عسکرلرن واق ناشلر ایله هلاک ایتدیلر. عربلر بویلمی «عام الفیل» دیورلر. قرآن ده سورهُ فیل بولر حقنده نازل بولغان.

شول یللرده عرب آراسنده، بیگراکده قریش ده قوتلی آچلق بولوب کلگان؛ اما رسول الله طوغان یلده یغهور کوب بولوب ایگونلر ویمشله باشقه یللرغه قاراغانده نیچه الوش آرتق وکوب یتوشکان. عربلر بو یلمی ایرکنک، شادلق یلی دیب آتاغانلر.

رسول الله طوغان کونده کوب آدملر، آخر زمان پیغمبرینک دنیاغه کیلوین توشلرنده کورگانلر. باباسی عبدالمطلب، یاکی طوغان بالانک الوغ بر ذات بوله چغن توشنده کورمش. وشول کیچه کعبه الله یاننده «کیلوی عالمگه رحمت اولان بالا طوغدی» دیو بر تاوش ایشتمش. شادلغندن الوغ ضیافت وطوی ایدوب رسول الله نی گوزل قصیده ایله ماقتامشدر.

سوت آناسینه تابشرلوی

یخشی هوالی یرلرده، اولارده اوسکان بالا سلامت، اوتکون ذهنلی بوله، دیب مکه خلقی اوزلرینک یاش بالالرن شهرده توتماینچه قریهلرده سوت آنالرینه بیروب تربیه ایتدره لر ایدی. اول خاتونلری مکه گه کیلوب ایمزورگه و تربیه ایتارگه بالالر آلوب کیتهلر ایدی.

رسول الله فی ده مکه صحراسنک معیشت ایتوچی بنی سعد قبیله سنن حلیمه اسملی خاتونغه ایمزورگه بیرمکچی بولغانلر. حلیمه اولده: «بیز اوزمزده فقیر، بویتیم بالانی تربیه ایتوده، نی فائک بولور ایکان؟» دیه شبهه لنوب تورغان.

لکن رسول اللهغه کوزی توشکاک کوکلینه بیک سویمیلی کورینوب قبول ایتکان وقریه سینه آلوب کیتکان. رسول الله فی تربیه ایتارگه باشلاواری ایله ایولرینه برکت کرگان، حیوانلرینک سوتلری آرتیه باشلاغان. شوندن صوفا اوزلریده «بو بالانک آیاغی یکل بولدی، برکتلی بالا بولسه کیرک» دیو آرتوغراق اخلاص فویوب تربیه اینه باشلاغانلر. رسول الله بیک تیز اوسوب آلتنچی آینه آیاغعه یوری، توفز آی تولغانده آچق سویلاشه باشلاغان. ویشنچی یاشینه قدر شونده تربیه لنگان.

شق صدر واقعه سی - رسول اللهغه حلیمه ده وقتک بر واقعه بولغان:

بالالر برله یورگاند، آدم صورتنده ایکی فرشته کیلوب آنی بر طرفه آلوب کیتمشلر، کوکراگینی یاروب یوراگنده بولغان بزوق قانلرنی آلوب تازارنمشلر. بوگا شق صدر واقعه سی دیورلر. شونلقدن رسول الله نک کند یگندن کوکراگینه قدر نچکه گنه صزق و آزغنه توکار بار ایدی.

حلیمه بیک سو یوب تربیه ایتدیگندن آیریلایسی کیلماسه ده، بو واقعه دن قورقوب بالانی اوز آناسینه تابشرغان.

آناسی و باباسینک وفاتی

رسول الله آلتی یاشینه ایرشد که آناسی وفات بولدی. آناسزده فالدی. آندن صوڭ باباسی عبدالمطلب تربیه اینه باشلادی. عبدالمطلب رسول الله حقده تورلی توشلر کوردیگندن و تورلی و افعلر ایشتیگندن آنی اوز بالالرنندن آرتق کوروب، اخلاص و رعایه ایله تربیه ایتدی. رسول الله سکز یاشینه ایرشد که عبدالمطلب ده یوز یاشندن اوتوب وفات بولدی. عبدالمطلب قریش نڭ رئیس و ایڭ جومارد، ایڭ عقلی لرنندن سانالا ایدی. الله نڭ میڭا بیرگان نعمتندن آدم لرگنه دگل، قوشلرده فائده لسنون، دیه تاغ باشلرینه آرزق قویدرمشدر. وفاتنده بتون مکه خلقی یغلاب، بر نیچه کونلرگه قدر اصلا سوڭاده ایتمای ماتم توتمشلر. رسول الله ده جنازه سی آرتندن یغلاب وارمش.

ابوطالب تربیه سی

عبدالمطلب وفات بولقده، رسول الله آنا بر توغمه قرداشی ابوطالب تربیه سنه فالدی. اول وقتده ابوطالب نڭ حالی اورتاچه غنه ایدی. آنی تربیه گه باشلادفده ایوارنده برکت آرتدی، ابوطالب نڭ بختی آچلیدی. رسول الله ابوطالب کوزینه بیک سویملی کوردی. آنی اوز بالالرنندن ده یاقینراق کوروب شفقت و رعایه ایله تربیه ایتدی. رسول الله اول وقتدن اوق ملایم، یومشاق کوکلی، ادبلی، قناعتلی ایدی. باشقه بالالر کبی آغزینه کیلگانی سویلاب یورمی، آشارغه ایچارگه صوراب بورچیمی ایدی. بیرسه لر بیرگانگه قناعت اینه، بیرمه سه لر

شول کویونجه یوری ایدی. بعض کونلرده حرم شریف که باروب زمزم صوی ایچه ده، شوناڭ ایله قناعتلنه ایدی. شول وقتدن اوق رسول الله نڭ «ادبلی» اسمی چغوب تیره کورشیلری بالالارینه «محمد کبی ادبلی، انصافی بولورغه کیرهک» دیه باشلاغانلر ایدی.

شامغه سفری

رسول الله (صلی الله علیه وسلم) اون ایکی یاشینه ایرشدکنه ابوطالب سودا ایله شامغه سفر ایتمک بولدی. رسول الله ده ابوطالب نی بیک سودگندن آیر یلاسی کیلهیچه آنڭ ایله سفرگه چغونی استه دی. ابوطالب نڭ شفقتی کیلوب آنی اوزی برله سفرگه آلوب چغدی. شام ولایتنده بصری شهرینه یتکچ نصاری لر نڭ زور عالمی بحیرا دیوم معروف اولان راهب اوچرادی. بحیرا، «اولگی کتابلر نڭ یازوینه کوره عربلردن بر پیغمبر کیله چک شوناڭ خبری یوقمی؟» دیو صوراشدی. حاضرگه چه کورلگان یوق دیه جواب بیر دیلر.

بحیرا رسول الله نی بر آق بولو ط کوله کالب تورغانن کوروب؛ اوزینڭ فراستی، علمی برله آنڭ اخیر زمان پیغمبری بولوین او یلادی. یاینه چاقروب نسبن، فکر، نیند این توشلر کورگانن صوراشدی. کیله چک پیغمبر حقتنه، اولگی کتابلرده خبر بیرلگان صفتلر نی و علامتلر نی رسول الله ده تابدی. و بر جاین نابوب رسول الله نڭ آرقاسنده بولغان خاتم نبوتنی ابوب «بوبالا» اخیر زمان پیغمبری بولسه کیرهک» دیه شهادت بیردی. ایڭ باشنده بر علامت بولور دیو اولگی کتابلرده کورگان ایدی. صوگره ابوطالب که «بن مالرگزنی اوشبو یرده صاتوب قایتووگزنی مصلحت کورر ایدم» دیدی. ابوطالب ماللرن بصری شهرنده صاتوب مکه گه قایتوب کیتدی.

شامغه ايكنچى سفرى

رسول الله (صلى الله عليه وسلم) يكرمى بىش ياشىبىنە ايرشىدكە، خديجه بنت خويلدنىڭ مالى بىرلە، سودا اچچون شامغه كىتىدى. خديجه اوزى بىك باى وهر يىل شامغه كر وان بىياروب ساتو ايتدەرە ايدى. رسول اللهنىڭ غايت توغرى وعقللى بولويىن ايشىدوب، بو سنەدە مالى بىرلە شامغه بارويىن اوتىدى. رسول الله قبول ايتوب خديجهنىڭ قلى ميسرە ايله سفر ايتدى، باشقه يىلرغە كورە نىچە الوش آرتق فائىد ايتوب قايتدىلر. خديجه بىك شادلاندى. رسول الله غەرەمت اوقوب، سويلاشكاندىن آرتق حق بىردى. سفر دن قايتقچا ميسرە، رسول اللهنى خديجه گە بىك ماقتادى. بصرى دە بر راهب نىڭ رعايه ايتكانن، اخير زمان پىغمبرى شول بولور، ديه خبر بىرگانن سويلەدى.

خديجه رسول اللهنىڭ توغرىلغىنە، اخلاقىنە قزىدى. قبول ايتسە، رسول الله غە بارمق بولدى. رسول الله كىكاش ايتدىكىن صوڭ قبول ايتدى. اول وقت حضرت خديجه قرق ياشىنە طول خاتون ايدى.

كعبة اللهنى بنا

رسول الله (صلى الله عليه وسلم) اوتوز بىش ياشىبىنە ايرشىدكە قونلى يغمور بولوب، كعبةنىڭ بعض طرفلىرى يارلدى. قريش خلقى بىك حلال ماللردن غنە اعانە جىوب كعبةنى ياكىدىن بنا ايتدىلر. بنا تمام بولدىقە، «هجر اسود» نى كلتوروب اورناشدرودە اختلاف چقىدى. بعضلىرى بزدە شرافت كو بىرەك، بعضلىرى بىز كوب اعانە ايتدىك، بعضلىرى بىزنىڭ صانمىز كوب بىز اورناشدرەمز دىدىلر. حتى بعضلىرى

صوغشەمز قابىسى قىبىلە جىڭسە شول قىبىلە اورناشدر، دىواوچ دورت كۈنگە قدر قچقرشدىلر. صوكرە مسجد حرام قايقاسندن ايك ايلك كرگان كشى نك حكىمىنە ھەسە راضى بولورغە، دىب سوز قویشدىلر.

شول وقت قايقادن رسول الله كىلوب كردى. ھەسە: «مھمد كردى، اول توغرى، آنك حكىمىنە راضى مز» دىدىلر. آرالرنده توغرىلىق بىرلە اسمى چقانلقدن آنك اوچراوندن شادلاندىلر.

رسول اللهغە اشنك نىچوكلىگنى سويلەدكارندە، بىر كىوم اوستىنە «ھجر اسود» نى آلوب قوئوب: «ھىر بىر پوچماغندن بىر قىبىلە نك رثىسى توتوب بارسونلر» دىدى. باروب يتككچ اوزى مبارك قوليلە آلوب اورىننە اورناشدرى. بىو تدبىرى ايچون ھەسە شادلانوب، رسول اللهغە رحمت او قودىلر.

پىغمبرلكدن ايلكى ھالىرى

رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ياش وقتندن كوركام خلقلى، انصافلى ايدى. فقير وعاجزلرگە شفقلى، قرداشلرگە رعايە قىلونى، فوناق صىلاونى سۈھ ايدى. خلق آراسىندە توغرىلىق، بىخشىلىق بىرلە اسمى چغوب «محمد الامين» دىھ آطىلر ايدى. اشانچلى و توغرى محمد دىمكىر.

سوزنى اويلاپ، آزغە سويلى ايدى، ھىر اشنك ھىر سوزنە بىك توغرى بولدىغىندن كوب وقتلردە خلق آراسىنك نىزاع (طاوش - قچقرش) چقدەك آشا حكم ايتدرلر ايدى. اولكى كىتابلردە بىبارىلە چكى وعە ايدلگان پىغمبر اوشبو محمد بولسە كىرەك دىو اويلاوچىلر بار ايدى.

کشی برله نزع ایتونی، سوز کوراشدرونی سویمای، یاشلر ننگ
اویون، کولکو، شعر مجلسلرینه فاتوشمای ایدی. فقط الوغلر مجلسینه ویغشی
خطبه لر سویله نه تورغان جیولش لر غه غنه بار ایدی.

اول وقتده عربلر همه سی دیارلك مشرکار، پتله غه عبادت ایتله لر
ایدی. رسول الله یاش وقتندن اوق پتله لرنی سویمای، ویاقینلرینه بارمای
ایدی. بو خلق نیچون اوطن، طاش کیسا کلرندن یاصالغان نرسه لر گه
عبادت ایتله لر، آنلردن نه فائده کوله لر ایکان، دیه عجبیلنوب یوری ایدی.
اوزی وقت، وقت حرا طالعینه باروب عبادت قیل، قیای وقتلرده
آزق آلوب کیتوب شونده اونار، اون بشار کون خلق غه فاتناشما یینچه
عبادت، ذکر، فکر برله مشغول بولوب اوتکاره ایدی.

اول وقت، عربلرده شعر و خطبه دن باشقه علم، معرفت یوق
آرالرنده اوقو، یازو بیلوچی ده بیک آز ایدی. رسول الله قرق یاشینه
قدر، شوندا یین جاهل خلق آراسنده هیچ کمدن علم، معرفت او گرانهای،
اصلا اوقو یازو برله مشغول بولهای، استاذ حضورینه بارمای، درس
کورمای ترکک ایدی.

پیغمبر لك کیلوی

رسول الله (صلی الله علیه وسلم) قرق یاشینه ایرشدکده، الله تعالی
بتون عالمگه رحمت ایندردی. خلق ننگ دنیا و آخرت بختلی بولولرینه،
دین و معرفت یولینه کرولرینه سبب بولغان اول مبارک ذاتنی پیغمبر
ایدوب کوندردی. آنگا وحی کیله باشلادی. وحی اول مرتبه ده رؤیای
صادقه یعنی راست توش کورو ایله باشلاندی. توشنک فی کورسه همه سی
کورگاننچه ظاهر بوله ایدی.

حراطاغندە بولدىغى وقت - ۱۷ نچى رمضانده - جبرائىل عليه السلام وحى
 كلتوروب «يا محمد! سن حق پيغمبرسن، بن سكا الله طرفندن كوندرلدم»
 ديدى. «افرا» سوره سيني ايندردى.

برنجى مرتبه فرشته نى كوروه، وآنك آرقىلى وحى كىلو رسول الله غه
 آغرى بولدى. تترهوب حضرت خديجه پائينه قايتوب واقعه نى سويلادى. اوز يمه
 ضرر بولودن قورقۇم ديدكده، حضرت خديجه: «سن مسافرلرنى حرمت؛
 يتيملرنى، غريبلرنى، قىرنداشلرنى رعايه ايتەسن، طوغرى سويلىسن،
 خلقنى اوزكندن راضى ايتوگە طرشەسن، هيچ خوف ايتە، الله تعالى سكا
 ضرر كلتورماس، الله بىرلە يەمين ايتەم: سن بو امتنك پيغمبرى بولساك
 كيرەك» ديدى.

صوكرە خديجه اوز ينىك قىرنداشى ورقە بن نوفل گە باروب واقعه نى سويلادى.
 ورقە جوابندە: «اى خديجه! اگر سويلىگانك درست ايسە وحى كلتورگان
 ذات حضرت موسى غە كىلگان جبرائىل بولوب، محمد دە بو امتنك پيغمبرى در.»
 ديدى. ورقە اولگى كىتابلرنى اوقوغان زور عالم ايدى.
 ورقە رسول الله غە اوچرادقده: «يا محمد! خلق سنى اذا وجفا ايدرلر،
 يالغانچى دىبورلر، مكە دن چقارلر. اولگى پيغمبرلر گە دە شويلا بولدى.
 اگر سلامت بولسەم، قولدىن كىلگان قىر ياردەمكده بولورمن» ديدى.
 لکن اوزاق تورماى وفات بولدى.

دينگە ياشرن دعوت (اوندەو)

آندن صوكت «يا ايها المدثر» سوره سى ايندرلدى. خلقنى دينگە
 اوندەرگە امر كلدى. اوز دىنلر يىنە اخلاصلى، تعصبلى، نادان خلقنى يولغە
 سالو چىتون بولاچغن اويىلاب رسول الله، بىيك آغرىسندى. «كم ايمانغە

کلور. بو قدر الوغ اشنی نیچوک یرینه یتکور رمن؟» دیه فایغوردی. سوگره اللهغه توکل ایدوب دعوت ایتارگه کرشدی. ایڭ ایلک اوزینڭ یاقین کورگان و اشانغان دوستلرینی دعوت ایتدی. ایرلردن ابوبکر، صیلردن علی، خاتونلردن خدیجه، قللردن زید بن حارثه ایمانغه کلدیلر. حضرت ابوبکر قریشنڭ اعتبارلی، دولتلی، عقللی لرندن ایدی. یاش وقتندن بیرلی رسول اللهغه اخلاصلی دوست ایدی. پتلمغه عبادت ایتونی سویهای، باشقه بر حق دین بولورغه کیرهک دیو اویلاب یوری ایدی. پیغمبرلک کیلو خبرینی ایشتکاچده ایمان کتوردی. رسول اللهغه اخلاصی آرتدی. اوزینڭ دوستلرن ایمانغه کیلوگه قزقمره باشلادی. بتون ذهنن قویوب مسلمانلرنی آرتدرغه طرشدی. آنڭ اوندھوی ایله حضرت عثمان بن عفان، عبدالرحمن بن عوف، زبیر بن العوام، سعد بن ابی وقاص، طلحه بن عبیدالله ایمانغه کلدیلر. بو ذاتلرده اوزلرینڭ دوستلرن ایمانغه قزقمره باشلادیلر.

بو وقتلرده رسول الله، یاڭی دینگه فارشی خلق قوزغالوب کیتماسون، دیه آقرین غنه دعوت ایته، مکه تیره سنده طنچراق اورنلرده غنه یاشرن عبادت ایتلر، قرآن نی ده خفییه (یاشرن) گنه اوقیلر ایدی. نه قدر یاشرسه لرده، بو خبر آغزدن آغزغه یایلدی. خلق آراسنده «محمد یاڭی دین چغارغان، بعض آدملر ایمان کتورگانلر، یاشرن عبادت ایتلر ایمش» دیه سویلیلر ایدی.

ایمانغه کیلگان کشینی بلدکن کافرلر: «آنا بادی نندن آیولغان، صانا شقان» دیو شلته لیلر و مسخره ایتلر ایدی. رسول الله اوچ یلغه قدر یاشرن دعوت ایتدی؛ شول آرادا اوتوز قدر کشی ایمانغه کیلدیار.

دینگه آچیق دعوت

نبوت نڭ دورتنهی یلنده (فَاصِدْعُ بِمَا تُؤْمَرُ) «دین نی آچق سویله، آشکاره دعوت ایت!» معناسنده آیت ایندرلیدی. رسول الله دین گه آشکاره دعوت ایته باشلادی. خلقنی جیوب وجیولشلرینه واروب سویلی باشلادی. قریش خلقی باشده اول قدر قاتی معامله قیلدیله. «محمد عقللی، توغری غنه یکت ایدی، مونداین اشکه تتوندی. کوکدن وحی کیله، فرشته کیله دیو سویلی ایکان» دیب یاراتمایچه غنه یوردیلر. صوکره الله غنه عبادت ایتارگه کیرهک، پتله غه عبادت ایتوچیلر ضالانده دیو آیتله کیله باشلادغه قریش خلقی قوزغالیدی.

«کم بولغان اول محمد! آنا بابالرکڑ ضالانده ایسیدی. فائده سز ناش، اوطن کیسا کلرینه عبادت ایته سز، دیب بزنی، دینمزی مسغره ایته» دیو غیرتکه کلدیله. «آنا بابا دینندن چقمایمز، نیچه یوز یلله دن بیرلی کیلگان پتله مزنی تاشلامایمز» دیدیلر.

رسول الله و مسلمانلرغه «آنا بابا دینندن آیرلدکڑ، پتله نی تاشلادکڑ، بدعت دینگه کردکڑ، آفت بولدکڑ» دیو آچیغلانورغه، قاتی سوزلر سویلارگه باشلادیلر. ایمانغه کیلوچیلر نی مسغره و اذا ایتارگه کرشیدیلر. رسول الله (صلی الله علیه وسلم)، کافرلر نه قدر قاتی معامله ایتسه لرده همان آنلرغه یومشالاق برله معامله ایته، اسلام دینی نڭ عقلغه، حکمتکه موافق بولوین آکلانورغه طرشه ایسیدی. کافرلرگه قارشلی «اگر بنم پیغمبر بولویمه، قرآن نڭ الله تعالی طرفندن کیلوینه اینانمه سهکڑ، سوزگه ماهر، عقللی اولانلرکڑ، شول قرآن کبی حکمتلی، فصاحتلی بر سوره گنه سویلاب کورسونلر» دیه ایدی.

كافرلارنىڭ عقللىلىرى، عاللىلىرى، شاعرلىرى قرآن كىبى سويلارگە نە قدر طر شوب كورسەلردە بىر آيتدە سويلارگە قادر بولمىدىلر. مەسەلى جوابدىن عاجز بولوب آبدىر اب قالدىلر. رسول اللەغە فارشى بار سوزلىرى: «آتا بابالارمىزنىڭ توتقان يولن بوزمە، آنلرغە ياراغان بىزگە دە يارى، بىزگە ياكى دىن كىرە كەماس،» دىمىك ايدى.

رسول اللە اوزىنە نە قدرلى آغزلىق كىلسە دە، اشىدىن اصلا توقتامادى ھەمان اللەغە غنە عبادت ايتوگە دعوت ايتىكە، پىتلردن فائىدە كىلىگەن سويلامكە ايدى. توغرى فكرلى، انصافلى كىشىلر آفرىلاب بولسە دە اىمانغە كىلەر ايدى.

بو اشلىرنى كوردكە بىر كون قىرىشلىر رسول اللە يانىنە كىلدىلر: «يا محمد! سىنىڭ نىسبىڭ يىغشى، اوزىڭ قدرلى ايدىڭ؛ لىكن ھىچ كىم اشلەمگەن اشنى اشلەدىڭ؛ مەبۇدلىرىمىزنى ھىقارت ايتدىڭ، آتا بابالارمىزنى ضالاندى بولغانلىرىدىڭ، آرامىزغە صالحونلىق سالدىڭ؛ بو ياكى دىننى چىقارودىن مقصۇدك نەدر؟ اگر مال بولسە استەدىك قدر مال جىوب بىرەمىز. آرامىز دە اىڭ بايىمىز بولورسىن. اگر مقصۇدك درجە، شەھرت بولسە سىنى اوزمىزگە رەئىس ايتەمىز. اگر سىندە خىستەلىق ياكە جىن زىھىتى بولسە دوا ايتىرەمىز» دىدىلر.

رسول اللە بولمىغە جابىدە: «بىن بولمىدىن ھىچ بىرىنى استەمىم، بىنى اللە تەالى سىزگە پىغىبىر ايدوب بىباردى. قرآن ايتىدى. اطاعت ايتىكەنلىرىگە جىنن، اطاعت ايتىكەنلىرىگە جىھنم بولە چىقىن بىلدىرىگە امر ايتىدى. بىن اللەنىڭ امرلىرىن ايتىدىم. بار مقصۇد اللەغە غنە عبادت ايتىڭىزدىر. اگر قبول ايتسەڭىز دىنيا و آخرت جىننى بولورسىن. اگر قبول ايتماسەڭىز صىر ايتەم. اشنى اللەغە تابىشەم، اللە اوزى ھىكەم ايتار» دىدى.

ابوطالب ننگ حمایه سی (یا فلاوی)

رسول الله ننگ بیک طرشوب دینگه اونده وی، ایمانغه کیلوچیلر ننگ آرتوی قریش خلقن تشویشکه توشردی. ایمانغه کیلوچیلرگه اذا وجفا ایته باشلادیلر. هاشمیلر ننگ رئیسسی اولان ابوطالب، ایمان کلتور مگان بولسه ده حضرت رسولنی اوز بالالرنندن آرتق سوه و کافرلردن صاقلارغه طرشه ایدی. کافرلرده، ابوطالب ننگ خاطر ن رعایه ایدوب حضرت رسولگه آرتق اذا ایتمایلر ایدی.

بر کون قریش ننگ الوغلیری ابوطالب گه کیلوب: «محمدنی بزم دینمز حقنک سویلاودن توققات! یاخود آنی رعایه ایتمه» دیدیلر. ابوطالب آنلرنی طاتلی سوز و یاقتی یوز ایله قایتاروب بیاردی.

کافرلر رسول الله ننگ همان دعوت ایتدگندن غیرتله نوب ایکنچی مرتبه ابو طالب گه کیلوب: «محمد بز ننگ دینمزگه آتا بابالرمزغه تسل اوزاته، سن آنی رعایه ایتمه، یوغسه بز لر سنی تاشلایمز و سندن آیرله مز» دیدیلر.

ابوطالبکه نسل وقیبله لرنندن آیرلو آغر کورندی. قریش خلقی ننگ سویله گان سوزلرن رسول الله غه خبر بیردی. رسول الله: «موندن صوگه ابوطالبده رعایه ایتماسکه اویلای ایسکان، اوزیمه و صحابه لرگه دخی کوبره ک آغرلق بولور» دیو فکرگه قالدی. و مبارک کوزندن یاش آغزوب «ای آتا اورننده بولغان قرداشم! من الله تعالی بیورغاننی سویلارگه بورچلیمن، قریش خلقی نه قیلسه لرده مکا توقتامق ممکن توگل» دیدی و هر طرفه کیتدی. ابوطالب رسول الله ننگ قایغوروین و کوزلرنندن یاش کیلوین کوردکده اوزی ده اثرلندی. شفقتی کیلوب: «ای قرداشم اوغلی! نه ایسته سگده سویله، بن سلامت وقتک هیچ ضرر ایتماسلر، والله بن سنی قریش خلقینه تابشرم» دیدی.

کافر لرنگ، عداوتی

کافر لر، رسول الله نڭ همان دعوت ایتوین، ابوطالب نڭ صاقلاوین کوردکده دشمانلقنی آرتردیلر. خلقنی آنڭ یانینه بارودن، آنڭ ایله سویلاشودن طییه باشلادیلر. اورامده یورگانده «سحرچی، مجنون، یالغانچی» دیو آرتمدن قچقردیلر. ایرته تورب چقچاق یغلسون دیو مسخره ایدوب ایشک توپینه تیگنه کله، تاشلر، پچراق قوی اچا کلری آتدیلر. بر یرده سوز سویلارگه توتونسه، سوزندن کولوب توقناتورغه، سویله گان سوزن خلقغه ایشتماس ایچون تورلیچه تاوشلارغه باشلادیلر. کعبه الله یانینه باروب عبادت ایتارگه باشلاسه، اوستینه بالچقلر آتارغه، تاوشلاب عبادت ایتدیرماسکه طرشدیلر. حتی بر مرتبه سجدهده وقتنده اوستینه حیوان اچا کلری تاشلادیلر.

بر دفعه کعبه الله یانینه باروب نماز قیله باشلادق، عقبه اسملی کافر: «محمدن قتولمای، طنچلق نابامز» دپه حضرت رسولنڭ موینندن بوغمغه باشلادی. شول وقتده حضرت ابوبکر اوچراب: «حق پیغمبر لگینه آچق دلیل لر کیتورگان، معجزه لر کورستان، اللهغه دعوت ایتکان ذاتنی اولتورمک بولسزمی؟» دیدی ده عقبه نی ایڭ باشندن تارتوب بیاردی. رسول الله نڭ قزی ابولهب اوغلینه نکاح ایدلمش ایدی. ابولهب دشمانلق کورساتوب آنی طلاق ایتدردی. اوغلی رسول اللهغه باروب «بن سنی ودینکنی سویمیم، شونلقدن قزکنی آیرهم» دیدی ده مبارک یقاسندن توتوب کیومن یرتدی. رسول اللهده غیرتکه کیلوب «یارب! بوگاده بر یرتقچ هجوم ایتسون» دیدی. جناب حق پیغمبری نڭ دعاسن قبول ایتوب، شام طرفینه سودا ایله واردیغنده بر آرسلان چغوب آنی هلاک ایتدی.

رسول الله اطرافدن کیلگان خلقلرنی «ای جماعت! الله غنه عبادت ایتوگز» دیو دعوت ایتارگه چقسه، ابولهب آنک آرتندن «ای جماعت! اینانماگز، بو آدم یالغانچی در» دیه چقروب یورزایدی.

نضر بن حارث رسول الله نك خلقه وعظ وعبرتی واقعہ لر سویله گانن کورسه: «ای جماعت! مونک کیلوگز، بن ماتور قصه لر نی محمددن کو برک بله» دیه فارس پادشاهلرینک حکایتلرن سویلی باشلی ایدی.

کافرلر نه قدر یمان معامله ایتسه لرده، رسول الله همان توغری یولغه دعوت ایته، نه قدر مشقت کورسه ده هیچ یالوقمای بار قوتی برله طرشه ایدی خلق نك قارشوینه قاراب حقنی سویلاودن، حقنی اشلاودن توقتامادی. بلکه برکون انصافه کیلورلر دیه همان یومشافلر ایله دعوتده بولدی، پیغمبرلگینه تورلی معجزه لر کورساتدی.

صحابه لرنگ جفا کورولری

عربلرده، فرداشلکنی رعایه بیک قوتلی بولدیغندن، مکده نسل، اروغی بولغان صحابه لر آزغنه طنچراق یاشیلر، کافرلر نك نچار معامله ومسخره لرندن باشقه آغزلق کورمیلر ایدی. اما فرداشلری بولمغان فقیر مسلمانلر نك اشلری بیک آغر ایدی. کافرلر ظلم ایتلر، دیندن دوندررگه طرشه لر، کشی آلدنده عبادت ایتودن، رسول الله غه قاتناشودن طیبه لر ایدی. بعضلرینی هوشلری کیتکانچه قیناب، بوغاولاب آچ توتلر ایدی. بونلر نك باشلغی ابو جهل اوزیک تورلیچه ظلم ایتارگه طرشه، باشقه لر نی ده اونده ب یوری ایدی. ایمانغه کیلوچی درجه لی، آتاقلی آدم بولسه، آنک درجه سن کیمتورگه طرشه، بای بولسه سوداسینه ضرر ایته، فقیر ضعیف بولسه ظلم ایته ایدی.

مکه کافر لری قزیه لر گه: « قزیه گز دن محمد گه ایمان کیلتروچی بولسه، اول کشینی دینینه قایتارگز، قایتماسه اولتر گانچه جفا ایدگز» دیب امر لر تاراتدی لر.

حضرت ابوبکر، قرآن اوقورغه باشلاسه قرآنک بولغان وعظلردن، حکمتلردن اثرلنوب اوزن اوزی توته آلمای یغلی یغلی، اوقی تورغان ایدی. قرآن ایشدوب خاتونلر، بالالر بوز ولالر، دیه کافر لر، حضرت ابوبکر نی قچقروب قرآن اوقودن توقتاندیلر.

یاسر اسملی صحابه نی اوت برله عذاب ایتوب اولتوردیلر. حضرت رسول بولرنک عذاب ایدلدیکنی کوردکده: «ای یاسر جماعتلری! صبر ایدگز؛ اورنوگز جنت. یارب! یاسر جماعتلرن اوزک عفو ایت» دیدی، سمیه اسملی خاتونغه ابوجهل اوچرادقده «محمد دینن تاشلا!» دیب جزالادی. اول قبول ایتمگچ قولنگعی سونگیسی برله سانچدی، شومدن وفات بولدی. دین یولنده بزنجی شهید اوشبو خاتون بولمشدر.

بلال اسملی صحابه ایگ ایلک مسلمان بولغان قللردن ایدی. خواجه سسی امیه بن خلف آگا آشارغه ایچارگه بیرماینچه آچ توته، موینینه یب طاغوب، صییلرغه بیروب مکه اوراملرنده گیزدیره؛ بهورقه، ایت پشارک اسسی کولرده، قویاشقه چیغاروب اوستینه زورتاش باصدیروب قویه، «محمد دینندن قایتماساک شولای اولتورهم» دیه ایدی. اسلام محبتی حضرت بلال نك یورا گینه، قانینه اورناشوب اسلام ایچون بر جانن توگل، ماگ جانن بیر وگه حاضر توردیغندن دینک ثابت بولدی. صوگره آنی حضرت ابوبکر صاتوب آلوب آزاد ایتدی. حضرت رسول نك مؤذنی بولوب عمر ایتدی. سعد بن ابی وقاص نك آناسی، اوغلی نك مسلمان بولوین ایشتدکن: «ای سعد! بن سنی صاتاشقان دیب ایشتدم؛ محمد دینن تاشلامانساک

بگیا بر لقمہ طعام، ہر یوتوم صو واللہ حرام بولسون» دیب یمین ایتدی۔
 اوچ کون شولای اوتگاردی۔ سوکرہ سعد رسول اللہغہ کیلوب شکایت
 ایتدکدہ: «آنا آناکرنی حرمت ورعایہ ایدکز، لکن گناہ قیلوغہ، اللہغہ
 شریک فاتوغہ بیورسالر اطاعت ایتماکز» مفہومندہ آیت نازل بولدی۔
 سعدنک آناسی، آچلقدن اولہ باشلاغاچ آبدراب، یمین بوزدی۔

خَبَاب اسمہلی صحابہ ہر خاتوننک قلی، تیمورچی ایدی۔ شول خاتون
 خبابنک آرفاسینہ قزغان تیمور، اوتلی کومر قویوب «محمد دینن ناشلا!»
 دیب عذاب ایتہ ایدی۔ ہر وقت خباب حضرت رسولگہ کیلوب: یارسول اللہ
 بزگہ دعا قیلسالک ایدی، دیدکدہ: «اولگی امنلردہ تیمور تاراق ایلہ ایتلری
 تارالغان، باشلری پچقی ایلہ یارلغان آدملر بولدی؛ شولایدہ دینلرنک
 ثابت بولدیلر۔ صبر ایتوگز؛ ہر کون سزگہدہ ایرکنچیلک کیلور، ہیچ
 کمدن خوف ایتماسسز، ظلم کورماسسز» دیہ جواب بوردی۔ حضرت رسولگہ
 عربستانغہ واطرافینہ مسلمان لرنک خواجہ بولہ چقی، دنیانک ہر قطعہ سینہ
 دین اسلامنک تارالچقی وحی ایلہ بلدرانگان ایدی۔ اول وقتدہ مکہ
 کافرلری: «اورامغہدہ چغوب یوری آلمای تورغان مسلمانلر، بز ہر کون
 عربستانغہ خواجہ بولامز دیب سویلی لر ایمش» دیہ مسخرہ ایتہ لر ایدی۔

خالد بن سعید توشندہ قورقچ ہر چوقورغہ توشہ باشلاغاچ،
 حضرت رسول خلاص ایتکانن کورگان۔ ایرتہ توروب کیلوب «ای محمد
 نرسہ گہ دعوت ایتہسن» دیمش۔ حضرت رسول جوابندہ: «اللہغہ غنہ عبادت
 اینارگہ؛ کورمی، ایشوتہمی، فائک کلتورمی تورغان آغاچ، طاشلرغہ عبادتدن
 توقتالورغہ، آنا آناغہ یخشیلقغہ، سوزکک فعلکدہ توغر یلقغہ، ہیچ کمگہ
 خیانت، ظلم ایتماسکہ دعوت ایتہم» دیدی۔ خالد، بونلر بز م ایچون فائکلی
 اشلر ایکان دیب ایمانغہ کیلیدی۔ مکہنک الوغ بایلرندن بولغان آناسی

سعید، اوغلی نڭ مسلمان بولوین ایشتكه؛ آڭا قیون جزا بیرگان، آشارغه اچارگه بیرودن، آڭا سوز قوشودن بتون جماعتلرینی طیغان. شول وقتده سعید آورو بولوب «سلامتلانسهم محمدنی اولتورر ایدم» ديه نذر ایتکان. خالد، رسول اللهغه بیک اخلاصندن «یارب آنامنڭ ندری چن بولسه، آورویندن سلامتلانماسه ایدی» ديه دعا قیلغان، سعید شول آورودن وفات بولغان.

قبول اسلام وسببلى

قریش خلقی نڭ اذا ایتولری، مسلمانلرنی هم مسلمان بولوچیلرنی کیبونمادی. بلکه کونندن کون بعضلری آچق روشده، بعضلری یاشرن گنه بولسهده ایمانغه کیلهر اییدی. ایمانغه کیلوچیلر غایت اخلاصلی، حضرت رسول واسلام ایچون بر جانلرن غنه دگل مڭ جانلری بولسه مڭ جانلرن فدا ایدرگه حاضر تورالر اییدی. بونلرنڭ ایمانغه کیلولری تورلی سببلردن بوله اییدی.

برنچی وایڭ زور سبب قرآن نڭ بلاغتی ومعجزلگی اییدی (۱). حضرت رسول کیلگانده عربلر آراسنده، گوزل شعر وخطبهلر سویلاو بیک شهرت تابدیغندن، يتوشدروب سویلنگان سوزایله يتوشدرلمگاننی بیک یخشى آیورالر اییدی. بونلرغه بیک ماهر ذاتلر کوب اییدی. حضرت رسول یاش وقتندن بیرلی شعر، خطبه ایله اصلا مشغول توگل اییدی. عربلر قرآننی ایشتكه آنڭ بیک حکمتلی، بیک بلیغ بولوین کوروب حیرانغه فالدیلر. رسول الله نڭ اوز سوزینه وهیچ برینده سوزینهده

(۱) بلاغت: سوزلری هر جهتدن يتوشکان، غایت حکمتلی بولوی. معجز ومعجزه: بئکلر آنڭ کبی ایدوب سویلاودن واشلاودن عاجز بولولری آبدراولری دیمکدر.

او خشامادین آکلادیلر. نی قدر طرشوب قاراسه لرده قرآن کبی بر آیت ده سویلارگه قادر بولمادیلر. شونلقدن بعضاری: «محمدنک اوز سوزی بولسه بزده بونداین سویلی آلور ایدک، البته الله تعالی طرفندن کیلیگان بولورغه کیرهک» دیه ایمان کلتوردیلر.

الله تعالی قرآنده: «اگر آدملر، جنلر بر یرگه چیلوب، بر برینه یاردمچی بولسه لرده، قرآن او خشاشلی ایدوب هیچ سویلی آلماسلر» دیه اولدن خبر بیروب قویغان ایدی.

ایکنچی سبب: بعض عر بلر حضرت رسولنک باشدن بیرلی کورکام خلقلی، عقللی، هر اشک توغر بلیقغه طرشقانن کوروب آکا محبت ایتکانلر، اوز آرالنک «بالاک بولسه شونداین بولسون» دیه لر ایدی. شونلقدن «محمد حاضرگه چه توغری، اصلا یالغان سویلامی ایدی، البته بو سوزلری ده توغری بولور» دیه ایمانغه کیلر ایدی.

او چونچی سبب: حضرت رسولنک، بولغان و بوله چق شیردن خبر بیررگه، حکمتلی سوزلر سویلارگه باشلاوی ایدی. حضرت رسول قرق یاشینه قدر او قویاز و بلمای، هیچ کمدن علم اوگرانمای آرالنک اوسدی. قرق یاشینه ایرشدکن بیک کوب علم کورساتدی. اخلاق و معامله ده بیک حکمتلی سوزلر سویلی باشلادی. اولگی پیغمبرلرنی و آخرت حاللرینی اوقوماغان کوینچه ده آچق بیان ایتدی. کوب اشلوننی آلدن خبر بیردی. شونلقدن بعضاری: «اگر الله تعالی طرفندن پیغمبرلک کیلماسه بو قدر واقعلر و حکمتلی سوزلر سویلی آلماس ایدی؛ سویلاگان سوزلری، آلدن خبر بیرگان واقعلری همه سی توغری بولوب چقماس ایدی. البته پیغمبر بولورغه کیرهک» دیه ایمانغه کیلر ایدی.

دورتنچی سبب: بعضاری قرآنده یازلغان هم حضرت رسول سویلاگان

سوزلرنی عقللری ایله اولچاب قارادقده کوردیلرکه: حضرت رسول، اللهغنه عبادت ایدوب آغاچ طاش کیسا کارینه عبادتدن طیولورغه، توغریلق غه وعد التکه، کورکام خلقلی بولورغه، ظلم وخیانتدن صافلانورغه، آتا بابادن قالغان عادتلرگه گنه ایارمیچه هر نرسه نی عقل ایله اولچاب قارارغه، هر وقت اوزک هم قردشلرکنک دنیا آخرت بختلی، سعادتلی بولولرین قایغورتورغه بیوره در». بواشلر همه سی بزم ایچون فائده لی ولازم نرسه لر ایکان، دیب ایمانغه کیله لر ایدی.

بشنچی سبب: بعضلری تورات، انجیل، زبورده «بر الوغ پیغمبر کیله چک» دیه خبر بیرلینگندن، بر پیغمبر کیلونی کوته لر ایدی. شول کیله چک پیغمبر حقنده یازغان صفتلر و علامتلر همه سی حضرت رسولگه طوغری کیله ایدی. شونلقدن «اولسگی کتابارده خبر بیرلگان پیغمبر، البته اوشبو محمد (علیه الصلاة والسلام) بولورغه کیرهک» دیه ایمانغه کیله لر ایدی.

آلتنچی سبب: بعضلرینک ایمانغه کیلورینه سبب حضرت رسولنک صعبتلری ایدی. حضرت رسولنک مجلسلری غایت اثرلی، سوزی کؤکللرنی اریته مهابتی سویلاشوچیلرنی جوابدن عاجز ایته ایدی. حتی دشمانلری آنک یانینه کلدکده رعایه ایله سوییلیر، سوزنی اویلاب، قوتلی دلیل ایله سویله دیگندن جواب تابوغه آبدراب قالالر ایدی. صاف قلبلی، تعصب سوزاتلر برر مرتبه اولتورشوایله، آنک مجلسلرینه جان وکوکلدن عاشق بوله لر ایدی. شونلقدن قریش خلقی «محمد، یانینه بارغان کشیلرنی سحرلاب اوزینه محبت ایتدیره» دیه آنک ایله سویله شودن طیه لر، ایوینه کیلوچیلرگه ظلم ایته لر ایدی.

یهدنچی سبب: حضرت رسولنک تورلی معجزه لر کورساتوی،

صحابه لرنڭ - نه قدر اذا جفا كورسه لرده - اعتقاد لرنڭ ثابت بولولرى ايدى .
 «محمد (عليه الصلاة والسلام) پيغمبر بولماسه بونداين معجزه لر كورساته
 آلماس ايدى . اكر اسلام دينى حق بولماسه صحابه لر بو قدر
 اخلاص اولتورتماسلر ، اسلام ايچون بو قدر طر شماسلر ايدى » ديه
 ايمان ايله مشرف بوله لر ايدى . حضرت رسول و صحابه لر نڭ اذا وجفا
 كورولرى ونه قدر مشقتلر كورسه لرده همه سينه چدا ب اجتهاد ايدولرى
 اوزى بر معجزه ايدى .

حبش يرينه هجرت

كافرلر مؤمىلر نى اسلام دينندن دوندر رگه بيك طر يشسه لرده ، لكن
 اسلام دينى نڭ فلان يرى عقلمه موافق توكل ، ديمگه سوز تابا آلميلر ايدى .
 شونلقدن ، اسلام غه سوز و دليل برله توكل ؛ بلكه قول ، و كوچ برله قارشى
 تورلر ، قوللرندن كىلگان قدرلى ظلم ايتهلر ايدى . كافرلر چىكندن
 طش ظلم ايته باشلاغاچ ، حضرت رسول صحابه لرگه « حبش
 يرينه هجرت ايدكز ، الله تعالى ياردم بيرونى وعده ايتدى ، انشاء الله
 بر وقت جبولورمز » ديدى .

صحابه لر بالا چاغالرى ايله ، طوغان اوسكان يرلرن تاشلاب حبش
 مملكتينه هجرت ايتديلر . هجرت ايتوچيلر ايچنك حضرت عثمان و خاتونى
 رقيه (رسول الله قزى) زبير بن العوام ، عبدالرحمن بن عوف ، عبدالله
 بن مسعود ، جعفر بن ابى طالب لر بار ايدى . حبش پادشاهسى نجاشى
 مسلمانلرغه رعايه و حرمت ايدوب آنلر نى اورنلاشدردى . هيچ مشقت
 كورماينچه راحت معيشت ايتنه باشلاديلر . بو مهاجرلرنڭ قبول ايدولر ن
 كورگاچ ، هجرت ايتوچيلر كو بايدى . ايمانغه كىلوچيلرنڭ

كوبسى شونده جيوه باشلاديلار. بو خبر كهده فاش بولغاچ
 مكه كافرلرى، حبش يرنده اسلام دينى تارالودن قورقديلار.
 نجاشى غه هديه لرايله ايلچى يباروب مسلمانلارنى قايتاروين اوتنديلار.
 «مسلمانلارنىڭ قايوسى بورچلى، قايوسى قاچقان قل» ديه افتارلار سويلديلار.
 نجاشى صوراشوب بو سوزلارنىڭ افترا ايكانن بلدكده، سوزلارن قبول
 ايتىدى. بولا كلرن ده قايتاروب بىردى. ايلچىلرى نجاشى طرفندن مردود
 بولوب قايتديلار.

حضرت حمزه وعمر (رضى الله عنهما) نىڭ ايمانغه كيلولرى

حمزه، پيغمبر عليه السلام نىڭ آنا بىر توغمه قرداشى بولدىغىدىن،
 قرداشلىك غيرتى برله آڭا ابوطالب كى رعايه ايتيه ايدى.
 بىر كون حضرت رسولگه ابوجهل توغرى كيلوب يمان سوزلار سويلادى.
 تغفيق ايتىدى. حضرت رسول جوابدىن فائده كيلميه چگنى اويلاپ
 سكوت ايتىدى. موقى حمزه ايشتىكده قرداشلىك غيرتى قوزغالىدى.
 ابوجهلگه باروب «نيچون منم قرداشمنى حقارت ايتدىڭ، منك محمد ديننىڭ»
 ديدى ده، قولنىڭغى اوق جايه سى ايله ابوجهل نىڭ باشينه سوقتى. باشىدىن
 قان كيتتى. ابوجهل طرفنده غىلر، حمزه دن اوچ آلمغه قصد ايتديلر؛
 لىكن ابوجهل «حمزه گه قول سوزما كز، آچولانوب چىدىن مسلمان بولوب
 كىنماسون» ديه توفتاتىدى. شوندىن حمزه نىڭ ابوجهل لارگه دشمانلىغى آرتوب
 اسلام غه محبتى توشوب حضرت رسولگه كيلوب ايمان كلتوردى، حضرت رسول
 ايچون اجتهاد ايديه چگنى اعلان ايتىدى؛ وبو خصوصه شعرلار سويله دى؛
 حضرت حمزه سوزگه ماھىلق، بهادرلق برله آتاقلى، خلق آراسنده اعتبارلى
 ذات ايدى. شونلقدن حمزه نىڭ مسلمان بولويىدىن صحابه لار غايىتى شاد

بولدىلار. بۇ ۋاقىتتا كافرلار گەدە بىك اثر ايتتى. آنلار حسرتلەندىلەر؛ محمدكە ايمان
 كلتر وچىلەر كۆپايمىكە، تيزدن بىر چارەسەن تابارغە كىرەك دىيىپ
 كىكاشدىلەر. ابو جەھل: بوگا محمدنى اولتر ودىن باشقە چارە يوق، اولتر وچىگە
 اوزم يوز دۈە بىرەم دىدى. باشقە لار دە بو فكرگە قوشلدىلەر. دىنادن اسلام
 اسمن بتورمگە قزار بىردىلەر. محمدنىڭ وارث بولورلىق، اش اشەرك
 اوغلى دە يوق اولترىساك قتلورمىز دىدىلەر. و بو اشنى عمر دن باشقە
 كشى بولدرە آلماس دىيىپ عمر نى غىرتكە كلتوردىلەر.
 عمر غىرتلنوب فلچن آلدى. رسول الله نىڭ قايدە ايكانن صوراشوب
 يولغە چقىدى. بولدرە اوزىنىڭ قز قزىنداشى فاطمە ايلە، كىباوى سعید بن
 زىدنىڭ ايمانغە كىلورن ايشتتى. اوّل آنلارغە جزا بىررگە تىوش ايكان
 دىيىپ آنلارنىڭ ايوىتە كىتتى. اول وقتدە قزىنداشلىرى قرآن دن طە سورەسى
 اوگرەنەر ايدى. عمر كىردكە: «سز محمدگە آلدانغان ايش، نى اوقى
 ايدگىز» دىو غىرتلەندى. قاتى سوزلر سويلەدى. طوغانى فاطمە نىڭ يوزىتە
 صوغوب قاناتتى. فاطمە دە غىرتكە كىلوب «اى عمر! نىچوك الله دن
 اويالەمىسن، بو قدر معجزەلر كورسنگان پىغمبرگە نىچون اىنانەمىسن، مونە
 من هم ايرم ايمان بىرلە مشرف بولدىق. باشمىزنى كىسسەنگە اسلام
 دىنەن قايتمايمىز» دىدى.

عمر قزىنداشىنىڭ يوزى قىب قزل قان بولغانن كوروب شفقتى
 كىلدى. آنىڭ چن اخلاص بىرلە سويلەنگان سوزلرن ايشدوب آزاراق غىرتى
 باصلدى. قرآن يازلغان كاغدىلر نىنى آلوب اوقودى. بىك اثرلنوب اويغە
 قالدى. قرآن دە بولغان بلاغت و حكمتكە ايسى كىتتى. «بوسوزلر بىك
 سوزى بولورغە اوخشامى، البتە الله طرفىدىن كىلەنگان، محمد دە حق

پېغمبر ایکان» دیو ایمان کتوردی. شوندىن اوق حضرت رسول حضورینه کیتدی.

صحابه لار حضرت عمرنڭ قلع برله کیلوین کوروب قورشیدیلر. حضرت رسول: «قورقما گز، عمر یخشلیق غه کیله» دیدی. عمر رسول الله (صلی الله علیه وسلم) حضورینه کرگاج آنڭ آلدنک تز چوگوب ایمان کتوردی. کلمه شهادت اوقودى. مسلمانلر بیک شادلاندىلر، همه سى بردن تکبیر ایتدیلر. تکبیرلری مکه اوراملرینه ایشلدى. مکه کافرلری، عمر محمدنی اولتوروب قایتور دیه کوته لرایدی.

حضرت عمر قایتوده کافرلر جیولشینه کیلوب: «منی بلمگان بله، بلمگان بلسون، من عمر بن الخطاب من، اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمدا رسول الله» دیدی. کافرلر بو واقعه نی ایشتكده آبدراب قالدیلر. حسرتکه توشدیلر.

حضرت عمر قریشنڭ ایڭ آتاقلى لرندن ایدی. ابو جهل برله ایکیسى ایڭ اشلکلى کشیلردن سانالار ایدی. حضرت عمرنڭ مسلمان بولوی ایله قریش لرنڭ بر قاناتلری صندی. اسلام دینینه یخشی کوز ایله قاراوچیلر، ایمانغه کیلوچیلر کوبایدی. عمر کبی عقللى کشی گه یاراغان دین بزگده یارار، دیه ایمانغه کیلوچیلر بولدی. کافرلرنڭ جفا سندن قورقوب غنه ایمانغه کیلمای تورغان کشیلر ایمانغه کیلدىلر. مسلمانلر کعبه الله یاننده آشکاره نماز اوقورغه باشلادیلر.

قریش لرنڭ اتفاقى

صحابه لرنڭ بعضلری حبش یرینه باروب راحتله نوب تورا باشلادی، قریشلرنڭ ایلچیلری مردود بولوب قایتدی، آنڭ اوستینه حضرت حمزه، آندن اوچ کون صوڭ حضرت عمر مسلمان بولدی. آنلرغه ایاروب

بايتاق كىش ايمانغه كىلدى. شول سببلردن كافرلارنىڭ دشمانلىقلىرى قوتلاندى.
 محمد (عليه السلام) نى اولترماينچە راحت تاپماز، دىپ تورايچە خىلەر قىل
 باشلايدىلەر. لىكىن ابوطالب لار صافلارغە طرشدقلىرىدىن رسولگە ھىچ ضرر ايتە
 آلمادىلەر. شوندىن سوڭ ابوجھل وباشقە كافرلار اتفاق ايدوب بىر عھد
 نامە يازدىلەر.

بو عھد نامە دە: «ھاشم قىبىلەسى ومسلمانلار ايله آلىش و بىرش ايتماسكە،
 قز آلوب قز بىر ماسكە، آنلار نى بازارغە كرتماسكە آنلار ايله معاملە ايتوشماسكە،
 محمد (عليه السلام) نى تاپشرفانچە اصلا صلح ايتوشماسكە» دىيە يازلغان ايدى.
 يازوچى منصور بن عكرمة گە سوڭىدىن آفت ايرشوب قولى قوردى، چولاق
 بولدى. بو عھد نامە نى يازوب كعبە الله اچىنە فويدىلەر. بو اش ھاشم قىبىلەسىنە
 ومسلمانلارغە بىك آغر بولدى؛ بازارغە، اورامغە چقسەلر كافرلار حقارت ايتەلەر؛
 تپوشلى بھاسن بىرگاچدە ھىچ نرسە صانمىلەر، چىتىدىن كىلگان سودا گوردن دە
 مسلمانلارغە مال صاندرمىلەر ايدى؛ اوشبو روشچە ايكى يىلدىن آرتق،
 جېسە تورغان كىبى نوردىلەر. بو عھد نامەدىن كافرلار اوزلرى دە كىوب
 ضرر كوردى. شونلقدىن بعض عقللى كشىلر يىڭ كىڭاش بىر وى بىرلە عھد نامە نى
 بوزدىلەر؛ ابوجھل بوزدرماسقە طرشسە دە آنڭ سوزن قبول ايتمىدىلەر.

رسول الله صلى الله عليه وسلم، ابوطالب كە عھد نامەنىڭ اولندە بولغان
 الله اسمندىن باشقە يازولرن كويە آشادى دىو خىر بىرگان ايدى. بو
 خىر يىڭ درست بولوى بعض آدملىر نڭ انصافقە كىلولىرىنە سبب بولدى.
 نوندىن سوڭ ھەھەسى بىك شادلاندىلەر.

عام الحزن (قايغو يلى)

قریشلرنىڭ عهد نامەسى بوزلغاچ، مسلمانلارغە آزراق ايركنچىلىك بولغان ايدى، لىكىن اوزاقغە بارمادى. بىر نىچە آي اوتكاچ، نبوتدن اونىنچى يىلك، هاشم قىبىلەسىنىڭ باشلىقى اولان ابوطالب سىكسان يىدى ياشنىكە وفات بولدى. وشول آرادە آلتەش بىش ياشنىدە حضرت خديجە وفات بولدى. بونلرنىڭ ايكسى بىردن وفات بولوى رسوللەغە بىك آغر كلىدى، بىك قايغردى، بو يىلنى «عام الحزن» دىو آتادى.

ابوطالب گر چه ايمانغە كىلمىگان بولسەدە، رسوللەنى ومسلمانلارنى كافىردن صاقلارغە طرشە، ايمانغە كىلوچىلارنى سوه ايدى، پىغمبىر بولوپنەدە اينانە ايدى. لىكىن اوزى هاشم قىبىلەسىنىڭ باشلىقى بولوب، رسوللەدە آنىڭ قولنىك اوسدىگىندىن، تل بىرلە اقرار ايتونى، وآكئا ايارونى آغرىنىمىكە ايدى. بىر وقت ابوطالب: «محمدنىڭ سوزلىرى توغرى، اول باطل ويالغان سوز سويلەمى، اگىر قىرىش خاتونلىرى، ابوطالب اوز قولنىدە اوسكان محمدگە اياردى دىب عىب ايتمەسەلەر، آكئا ايارر ايدىم» دىمىش. حضرت خديجە (رضى الله عنها) عقللى، تربىيلى، خاتون ايدى. رسوللە كافىردىن يمان سوزلار ايشتوب كىفسىزلىنوب قىلىتىدقە، آنى يوانتورغە، كوكلن تابارغە طرشە ايدى.

رسوللەنىڭ حضرت خديجەدن قاسم، عبدالله اسملى ايكى اوغلى؛ زىنەب، رقىيە، ام كلثوم، فاطمە اسملى دورت قىزى دىناغە كىلمىشدر. بونلردىن باشقە ماريە قىبىلەدىن ابراهيم اسملى اوغلى بار ايدى، اوغللىرى ھەمەسى صبى وقتلارنىدە وفات بولغانلار. قاسم اولگى بالاسى بولدىغىندىن رسوللە «ابوالقاسم» دىو كنىلەندىر.

قزی زینب، ابوالعاص بن ربیع نکاحنده ایدی. رقیه حضرت عثمان نکاحنه بولوب اول وفات بولغاچ ام کلثومنی نکاح ایدلیدی. شونلقدن حضرت عثمانغه «ذوالنورین» دیورلر. بونلردن نسل قالمامشدر. فاطمه حضرت علی نکاحنه ایدی. ایر وقز بالالری، وبالالرینک بالالری بولوب نسللری تارالمشدر. بونلرنک نسللرینه «سید» دیورلر.

طائف سفری

رسول اللهغه دشمانلق، حسد کافرلرنک پورا کلرینه اورناشقان ایدی. ابوطالب خاطر ن گنه رعایه ایدوب تورالر ایدی. شونلقدن ابوطالب ناک وفات بولویندن بیک شادلانیدیلر. رسول اللهغه ومسلمانلرغه جفالرن دشمانلقلرن آرتدردیلر. هر کون کورینوب تورغان معجزه لردن حسدلری گنه آرتدی. دشمانلقلری شول درجه گه کلدیکه: «یارب! محمدنک دینی حق بولسه ده، کوکدن طاش یاغوب، یا که قاتی عذاب ایله هلاک بولساق ایمانغه کیلماساک ایدی» دیورلر ایدی. قریش خلقنک عنادی (قارشوی) بو درجه گه یتکچ رسول اللهده بونلردن امید اوزدی.

بلکه، حلق ایچون طرشوچی انصافی ذاتلر تابلور، دیه زید بن حارثه ایله طائف که کیتدی. طائفنک الوغلرن کوروب اسلامغه دعوت ایتدی. طائف خلق قبول ایتدی گنه دگل بلکه بعض احق عقلسزلرنی وقللرنی «حاضر محمد سزنی ده آزددرغه، آتا بابالرکز دینندن چیغارغه کیلگان» دیب قتورتدیلر. اول سفیه لرده حضرت رسولگه یمان سوزلر سویله دیلر، مشخره ایتدیلر. حتی «ایندی بزنی ده آزددرغه کیلدکمی؟» دیه اوستینه بالچق وناشدر آتدیلر، مبارک آباغن قاناتدیلر. زید بن حارثه «مکنا آغزلق

كلسه كلسون، فقط حضرت رسول گنه سلامت بولسون» ديه، آتلغان تاشلرغه اوزين قالقان ايتدى وبر نيچه بيرندن جراح تلاندى. رسول الله طائفدن كيتكاج: «يارب! قونم ضعيف، تدبيرم آز بولوين، آدملرنك عنادن بلهسن؛ يارب! سن ضعيفلرنك خواهه سى سن؛ يارب! اوزك ياردم بير، يارب! سنك آچويگه دوچار اولماسه م باشقه هيچ نرسه گه ايسم كيتماي، والتفات ايتمايهن» ديه جناب حق غه دعا قيلدى. (دينگه دعوت ايتوده نه قدر مشقتلر كورسه ده، غيرتينه، اجتهادينه هيچ ضرر كلتورمگانن آكلاندى).

طائفدن قايتوينچه حضرت جبرائيل كيلوب: «اي محمد! بو معامللر اى چون طائف قومينه نه بيورساك شوني اشلرگه جناب حق بكا امر بيردى» ديدى. حضرت رسول جوابنك: «اي جبرائيل! طائف خلقى اوزلر ايمان معامله قيلسه لرده، مين آلار دن الله غه غنه عبادت ايتنه تورغان يخشى ببالار طوغوين اميد ايتهم» ديدى. صرگه: «يا الله! بو قوم نادانلقلرى برله شوندا اين معامله قيلالار، يارب سن اوزك آلنرني توغرى يولغه گوندرگل» ديه، اوزينه شول قدر ايمان معامله ايتكان خلق غه خير دعا قيلدى.

اطرافنى دعوت ومدينه خلقى نك اسلامغه كيلوى

حج وقتلرنده عربستان نك هر طرفندن مكه گه جيولوب حج ايتلر، وهر قبيله اوزلرينه خاص بولغان پتلرني زيارت ايتوب قربانلر بوغازليلر ايدى. شول وقتده مكه ياقيننده زور بازارلر (يارمنكه لار) قوروب آلش ويرش ايتلر ايدى. صوگره جيولشوب گوزل شعرلر تورلى خطبه لار سويليلر؛ بيك ماتور ومقبول شعرلرني آلتون قاره ايله يازوب كعبه ديوارينه آصوب قويه لار ايدى.

رسول الله مكه خلقندن اميد اوزكاج حج وقتنده جيولغان عربلرني

دینگه اوندەرگه کرشدی؛ تورلی قبیله لر دن ایمانغه کیلوچیلر آر توب تورسده، لکن طایانچ بولورلق، دینگه یاردم بیر ورلک زور راق قبیله لر نڭ ایمانغه کیلوین کوته ایدی.

پیغمبر لکن اون برنچی یلده، مدینه خلقدن آلتی کشیگه اوچراب آنلر نی دین اسلامغه دعوت ایتدی آنلرغه قرآن او قودی. مدینه خلقی اوزلر ینک کور شیسسی یهودلر دن: «بر زور پیغمبر کیله چک، اطرافینه غالب بوله چق، تور اتده شولای خبر بیرگان» دیگان سوزلر نی ایشته کانلر ایدی.

شونلقدن رسول الله دعوت ایتد کده، بر برینه فاراشدیلر ده: «یهودلر خبر بیرگان پیغمبر اوشبو ذات بولسه کیرهک، دشمنمز بولغان یهودلر گه قدر، بو دین نی بز قبول اینیک» دیو سویلاشدیلر و ایمانغه کیلدیلر. رسول اللهغه و اسلام دیننه محبت اولتور توب کیتدیلر.

مدینه گه قایتوب مونی سویله دک لرنک ایمانغه کیلوچیلر کوبایدی، ایکنچی یلک مدینه دن اون ایکی کشی رسول الله حضورینه کیلوب ایمان کتور دیلر. قرآن و اسلام حکملرن اوگرانور ایچون اوزلری برله مصعب بن عمیر نی آلوب کیتدیلر. شوندن صوگ مدینه ده اسلام دینی بیک تیز تارالدی. مجلسلرنک، بر بریله یولوقعانک بار سوزلری رسول الله و دین اسلام توغر و سنک بولدی؛ بتون مدینه ده، اسلام دینی کر مگان ابو بیک آز قالدی.

پیغمبر لکن اون اوچنچی یلده مدینه خلقدن یتمشدن آرتق ایر، و بر نیچه خاتون رسول الله حضورینه کلدیلر. اطاعت و محبت کورستدیلر. دین اسلام ایچون ماللری جانلری برله طرشه چقلرینه، یاردم ایته چکلرینه عهد بیردیلر. رسول الله هم صحابه لر مدینه گه هجرت ایتسه (کوچسه) لر همه سی جان و کوکلن شاد بوله چقلرن سویله دیلر. مدینه گه کوچولرن تلادیلر. قریش خلقی، مدینه دن کیلگان کشیلر برله رسول الله آراسنک

بولغان عهدارنى ايشتىدكده، آرتغراق دشمانلق كور ساتورگه تئوتتيلر.

شوندن صوڭ صحابه لار، رسول الله نڭ اذنى برله برهم برهم مدينه گه هجرت ايتت باشلاديلر.

كافرلار نڭ جفالرندن قورقوب همه سى كيچه لردت، ياشرن گنه هجرت ايتت لار.

ايدى. فقط حضرت عمر هجرت ايتمكچى بولمقده قوراللرن تاغوب، كعبه الله نى

طواف ايدوب، شونده بولغان كافرلار گه: «بن هجرت ايتتم. كمده كم بالالرن

يئتم، خاتونن طول ايتارگه، آتا ناسون يغلانورغه تلاسه آرتمنن چقسون. بن

بطحادن كيتت چكمن» ديدى. هيچ كم آرتمنن چغوغه باطر چيلق ايتمادى.

صوڭره صحابه لار برسى آرتندن برسى هجرت ايدوب، مكده ده رسول الله

ايله ابوبكر، على وكافرلار طرفندن حبس ايدلگان صحابه لار گنه قالدى.

دين ايچون توغان، اوسكان يرلرن تاشلاب هجرت ايتكان صحابه لار گه

«مهاجرين» ديورلر. كوچوچيلر ديمكدر. دين اسلام غه ياردم ايتكان

مدينه خلقينه «انصار» ديورلر. ياردمچيلر ديمكدر.

رسول الله (صلی الله عليه وسلم) نڭ هجرتى

اسلام دينى نڭ مدينه ده فوت تابوى، صحابه لار نڭ مدينه گه هجرتى

كافرلارنى تشويشكته تشوردى؛ زيرا مكه خلقى نڭ تجارت كروانلرى،

شامغه مدينه آرقلى يورى ايدى. مدينه شهرى مسلمانلار قولنده بولسه

بتون سودالرى كروانلرى توقتلاچق، اسلام دينى تارالاجق، مسلمانلار

قولتوب كافرلردن اوچ الاچق ايدى؛ شونلقدن قریش خلقى بيك

فاوشاب كيتديلر. كيگكاش مجلسلارى توزوب تورليچه فكر يورتديلر.

صوڭره، ابو جهل نڭ فكرى بويىچه: «هر قبيلدن برر كشى جيولوب،

اتفاق ایله بردن هجوم ایدوب (باصوب) رسول الله نی اولتررگه « قرار بیردیلر. محمدنڭ اوز اورنینه پیغمبر بولورلق بالاسی یوق، اولترساک قتلورمز، اسلام دینی سونار دیدیلر. وبر کیچهده جیلوب رسول الله نڭ ایوینسه کیتدیلر. کیچ ایشکدن چقدقن همهسی برگه هجوم ایستوب اولترمک بولدیلر.

شول وقت حضرت جبرائیل کیلوب، کافرلر نڭ کیشکاشلرن، حیللرن خبر بیردی و جناب حق طرفندن هجرتکه اذن کلتوردی. رسول الله اوز اورنینه، حضرت علی نی یاتقروب چغوب کیتدی. کافرلر نڭ کوزلری طومالانوب غفلتده قالدیلر. چغوب کیتکانن بلمدیلر. شوندن حضرت ابوبکرگه یولقوب الله تعالی طرفندن هجرتکه اذن بولونی وبرگه هجرت ایته چکارینی سویلهدی. حضرت ابوبکر، رسول الله ایله هجرتندن غایت درجده شادلانوب یغلادی.

ایکیسی برابر مکه دن چغوب، ثور تاغنک برغارگه کروب یاشرندیلر. کافرلر، رسول الله نڭ سیزدرماسدن چغوب کیتدگینی، علی نی صاقلاب کیچ اوتکار دکلرینی بلدکده آبدرادیلر و حیرانغه قالدیلر «هر کم محمدنی کلتورسه، یوز دوه بیرهمز» دیو اعلان ایتمدیلر. همهسی جیلوب مکه دن و اطرافندن ازادیلر. حتی غارگه کیلدیلر. لکن شول وقتده الله نڭ امری برله غارنڭ آغزینه اورمکوچ آغ قورمش، وکوگار چین کیلوب یهورقه سالمش ایسدی. «بو اورمکوچ آغلری محمد طوغانچه قورلغان آغلر، موندن نیچک بولسون» دیب قارامای و طاپمای قایتوب کیتدیلر. حضرت ابوبکر، غاردن کافرلر نی کوردکده، بیک فایغروب: «یارسول الله! بن برکشی من، اولترسه لر هیچ نرسه یوق. خدا صاقلاسون، سکا برر ضرر کلتورسه لر بتون امت هلاک بولاچق» دیدی. رسول الله «قایغورمه

الله بزرگ برله» دیدی. شونده مبارک باشن حضرت ابوبکر نڭ تزیینه قویوب بوقوغه کیندی.

الله تعالی «ای محمد! سنی کافرلر ضررندن صاقلار من» دیه وعده ایتدکنندن سوگره هیچ قورقمادی وقایغورمادی. غارده اوچ کون تورغاچ مدینه گه هجرت ایتدیلر.

مدینه خلقی نڭ استقبالی

مدینه خلقی، حضرت رسول نڭ مکه دن چقدیغنی ایشتدکنده غایت درجه شادلانیدیلر، بتون دنیا لرن اونوتدیلر؛ آغزلرنده بار سویلگانلری حضرت رسول بولدی. هر کون قارشو چغوب کوندیلر. مدینه گه ایرشوینی کوردکن همه سی قورالانوب زینتلانوب چقدیلر. غایت درجه تعظیم ایتوب استقبال ایتدیلر (قارشو آلدیلر). مدینه گه بش چاقرم قدرلی یرده قبا اسملی قریه ده بر نیچه کون توردی. شونده بر مسجد بنا ایتدی. اسلامده برنجی مرتبه بنا ایدلرگان مسجد اوشبو قبا مسجدیلر.

سوگره مدینه شهرینه کیلدیلر. بتون ایرلر، خاتونلر، بالالار همه سی قارشو آلدیلر. بو کون مدینه خلقینه بیک زور بیرام بولدی. شادقلری ایچلرینه صیمای ایدی. بالالار سیونوب اوراملرده: «رسول الله کیلندی» دیه شادلق اظهار ایتلر؛ خاتونلر، کنیزکلر: «یار رسول الله، خوش کلدیگن» دیه گوزل گوزل شعرلر او قورلر ایدی.

مدینه گه کرگاچ هر قایوسی خانه سی آلدندن اوتدکنده: «بیورگن یار رسول الله» دیه دعوت ایتدیلر. اخلاص وتواضع کورساتوب، دوه سیناڭ تزکینه یابشوب، خانه لرینه قوناق بولوبن اوتندیلر. حضرت رسول: «دوه نڭ اختیارینه قویگن، قاینده چوکسه شول یرده منزلن اوله چق» دیدی. دوه ابویوب الانصاری خانه سی آلدینه چوکدی. حضرت رسول

آنکڙ خانہ سینہ قوناق بولدی. انصار دن آسعد بن زرارہ «حضرت رسول نڙ» دوهسی بنم ایوده بولسون، بن دوهسن قوناق ایدهیم» دیه دوهسینی آیوب کیتندی. هجرتدن صوڭک دین اسلام قوت تابوب ییک تیزلک ایله نارالدیغندن، حضرت عمر خلیفه وقتنڭ، هجرتنی اهل اسلام ایچون تاریخ تعیین ایلندی. حضرت رسول ربیع الاولده هجرت ایتیش ایسهده، لیکن صحابه لر معرمد هجرت ای دوگه باشلادق لرندن، جاهلیت زمانندهده معرمنی یل باشی اعتبار ایتدکارندن، شول یل نڙ معرمندن یل یاشی وتاریخ هجری حسابلانندی.

مدینه خلقی نڭ احترامی وقرداشک

مدینه خلقی حضرت رسولنی غایت الوغلاب، جانلرندن عزیز کوروب حرمت ایدرگه باشلادیلر. گرچه اوزی ابوایوب الانصاری خانهسنده نورهده، آندن غنه قوناق بولوینه راضی بولمادیلر. بلکه انصار کرام هر کون حضرت رسولگه نوبت ایله طعام کلتوردیلر. هر وقت یاردم گه حاضر توروب، نیچوڭ گنه بولسهده خاطر ن تابوغه طرشدیلر. حتی انس بن مالک نڭ آناسی کیلوب: «یا رسول الله قبول ایتسه کز شو بالام انس، خدمتگرده بولسون ایدی» دیه اوغلن کلتوردی. حضرت رسول فارچق نڭ خاطرهن رعایه ایلوب قبول ایتدی. اول وقت انس اون یاشنده ایدی.

انصار کرام، مهاجرلرنی ده الوغلاب فارشو آلدیلر. کوکلرن تابوغه طرشدیلر. هر قایوسی حرمت ای دوگه قزغوب: «مینم ایوگهده مهاجرلر قوناق بولسه ایدی» دیه طاوش ایتدیلر. سوگره مهاجرلرنی اوز ایولرندن قوناق ایدرگه قرعه (شباغما) ایله بولیشوب آلدیلر. اوز ماللرندن بولیب

ویردیلر. هر ییل نه قدر خرمه لری بولسه شونڭ یارطی سون مهاجرلرگه
بیره بناردیلر. حتی بعض ایکی خاتونلی کیشی لر، بر خاتونن طلاق
ایدوب خاتونسز مهاجرلرگه بیرمک بولدیلر.

حضرت رسول بونلر آراسنک دوستلوقنی آرتدیرمق ایچون مهاجرلر
ایله انصاری بر برینه قونداش ایتدی. هر بر انصار، بر مهاجر ایله
قونداش و خدایی دوست بولدیلر. بری برندن میراث آلدیلر. و یاردم
ایدشدیلر. بواش ایکی فرقه آراسنک انفاق آرتوینه زور سبب بولدی.
صوگوره حضرت رسول دوهسی چوکگان اورنغه مسجد بنا ایدرگه
کیرشدی. مسجدنڭ دیوارلرن کیرپچدن، باغانا وتوبه لرن خرمه
آغاچندن اشلادیلر. مسجد بنا ایتدکده حضرت رسول اوزین کیرپچ
وتاشلر کلتوردی و خدمت ایتدی. مسجدنڭ بر طرفینه طوتاشدروب
اوزینه مخصوص حجره لر بنا ایتدی.

هجرتدن صوگغی واقعه لر

رسول الله (صلی الله علیه وسلم) و صحابه لر مدینه گه اورنناشدقندن
صوگ آرزاق ایرکنک تابدیلر. ایشلری آرتوب انفاقلری قوتلاندى.
حبش برینه هجرت ایتکان صحابه لرنڭده کوبسی فایتدی. اسلام، ایمان
لفظلرن آچق سویلی، ایستدکارنچه عبادت ایته باشلادیلر. رسول الله
مدینه اطرافنک بولغان قبیله لرنی دعوت ایتارگه باشلاب، ایمانغه کیلوچیلر
کوندن کون آرتدی. رسول الله نڭ: «بر کون ایرکنک کیله چک، اسلام غالب
بوله چق» ایکان سوزلرینه اشانولری آرتوب، داعی اخلاص برله رک دین ایچون
اجتهاد ایدرگه توتوندیلر. مدینه گه یاقین بولغان قبیله لرگه اسلام دینن
آکلاتوب ایمانغه کتررگه طرشیدیلر. آنک بولغان یهودیلر ایله بر برینه

ضرر ایدشما سکه صلح ایتدیلر . لیکن مکه کافرلری بو حاللر نی ایشندکنه
بیک اثرلندیلر . قایغولری ، حسرتلری آرتدی . مسلمانلرنڭ قوتلهنویپندن ،
اسلام دینی نڭ بتون عربستانغه تارالوندن قورقه باشلادیلر .

نیچوک گنه بولسه ده مسلمانلرغه ضرر ایتوگه و آنلر نی بتونلای هلاک
ایتوگه اویلاب ، اطرافلرنده بولغان قبیلهلر نی تورلیچه قتورته باشلادیلر .
رسول الله نی اولتوررگه دیه نیچه مرتبه کشی یاللاب یباردیلر .

مسلمانلر قوتلانسه ، شام ایله بولغان بتون سودامز نی توقتاتورلر ،
پتلمز نڭ قدری بتوب خلق مکه گه کیلمای باشلار ، مسلمانلر بزدن اوج
آلورغه باشلارلر ، شونلقدن اشمنز نی تیزرک قارارغه ، قوتلانوب یئکانچه
مسلمانلر نی واسلامنی بتوررگه کیرک ، دیه قرار بیردیلر .

شوندن صوڭ کافرلرنڭ ضررلرندن قتلومق چارهلرینه کرسورگه
تیوش بولوب ، الله تعالی طرفندن ، مسلمانلرغه ضرر ایتارگه نیت ایتکمن
کافرلر ایله صوغوشوغه امر بولدی .

رسول الله و صحابه لر کافرلرنڭ قوتلر نی آز ایتوغه ، مسلمانلر نی کافرلر
ضررندن صاقلانورلق درجه گه کئتررگه کرسدیلر . کافرلر ایله نیچه مرتبه
صوغوشلر بولدی . بو صوغوشلردن رسول الله نڭ اوزی حاضر بولغانلرینه
«غزوه» دیورلر . اوزی حاضر بولمغانلرینه «سریه» دیورلر . بو کتابه
مشهور بولغان غزولر نی گنه بیان ایتهمز .

بدر صوغوشی

هجرتدن ایکنچی یلک بدر صوغوشی بولدی . بو صوغوشک مسلمانلردن
۳۱۳ کافرلردن ۹۵۰ کشی صوغوشقه حاضر بولدیلر . بو ، قریش ایله ایکنی
آراده برنجی وایڭ مشهور صوغوشلر . اولده مسلمانلر قریشلرنڭ

كوبلىگندىن قورقۇدىلار. رسول الله جناب حق غە دعا ايدوب ياردم تىلادى. «الله تعالى مسلمانلارغە ياردم بىرەچگنى وغالب بولەچغىزنى وعە ايتدى» دىيە خبر بىردى. شوندىن سوڭ صحابەلارنىڭ يۈرەكلرىنە قوت وغىرت كىردى. كۈزلرىنە كافر عىسكىرى آز كوردى. اوزلرى قدر اوچ الوش بولغان كافرلار ايله صوغشقه توتونوب غالب بولدىلار (جىڭدىلار)، بىك كۈب غنىمەت مالى آلتىلار. كافرلارنى يىتمىش كىشى ھلاك، يىتمىش كىشى اسپر آلتوب قالغانلرى قاچدىلار. مسلمانلاردىن اون دورت كىشى شەھىد بولدى. كافرلاردىن ابو جھل، امىيە بن خلف، عقبە، نضر بن حارث كىي اسلامنىڭ ايك زور دشمانلرى ھلاك ايدلدى. ابولەب بو واقعهنى ايشىدىكە حسرتىدىن وفات بولوب جەننەگە كىتدى.

اسپىرلاردىن، مەك درھمىدىن دورت مەك درھمگە قدر آچقە تولاتوب آزاد ايتدىلار. آچقە بىررگە كوچى يىتمگانلرنى، اونار بالاغە اوغو، يازو اوكراتدروب شونڭ برابرىنە آزاد ايتدىلار.

اسپىرلار اىچنەك حضرت عباس بن عبدالمطلب، عقىل بن ابوطالب دە بولوب اسلامغە كىلدىلار. رسول الله غنىمەت آلتغان ماللارنى صوغشوقچىلارغە تىگىز بولوب بىردى اوزىنە ھىچ نرسە آلمادى.

بوصوغشەك، مسلمانلارنىڭ بو قدر آز عىسكىر ايله غالب بولوب، كافرلارنىڭ باشلىقلارى ھلاك بولدىغىدىن اسلامنىڭ شەرتى آرتدى. بىك كۈب كىشىلار اسلام دىنىنىڭ حق بولۇپ، اللەنىڭ مسلمانلارغە ياردم ايتۇپنە اعتقاد ايدوب، رسول الله غە كىلوب مسلمان بولە باشلادىلار.

احد صوغشى

ھىچرىدىن اوچونچى يىلدە، بىردىن مغلوب بولوب (جىڭلوب) قايتقان

کافرلر، اوچ مک عسکر جیوب، مسلمانلردن اوچ آلمق ایچون توغری مدینه‌گه سفر ایتدیلر. رسول الله و بعض صحابه‌لر مدینه ایچنک توروب غنه صوغشونی موافق کورسه‌لرده، لکن کوبرهك صحابه‌لر خصوصاً یاشلر «فارشی چقماساق قورقاق دیورلر» دیدکلرندن تیلامه‌سده مک عسکر ایله قارشو چقدی. یاشره کلرنی فایتاروب ییاردکده، سمه اسملی بالا: «کوراشکانده، مین رافعنی بیگه ایدم، آنی صوغشقه قبول ایتوب، مینی قالدردیلر» دیه یغلادی. بونی رسول الله ایشتدکده «رافع ایله کوراشوب کور، بیگساك بار رسن» دیدی. سمه کوراشوب بیگدکده، آگاهه باررغه رخصت ایتدی.

منافقلرنک باشلی عبد الله بن ابی: «رسول الله یاشلر سوزینه قاراب مدینه‌دن چقدی» دیه اوپکلاب اوچ بوز منافق ایله قایتوب کیتدی. اسلام عسکری یدی یوزگنه قالدی.

رسول الله: «بن بیورغانچه حرکت ایتساگز، صبر ایتساگز، البته غالب بولورسن» دیه صحابه‌لرنی اوگوتلادی. تناغ آرتندن دشمان کیلوب چقماسون، دیه ایلی کشینی صافی فویوب «بزنک غالب بولومزنی کورساگزده، بن امر ایتمای قوزغالماگز» دیدی.

اهد تاغنک ایکی عسکر اوچراشوب صوغش باشلاندی. الله تعالی مسلمانلرغه یاردم پیروب، اولری قدر دورت الوش بولغان کافرلرگه غالب بولدیلر. کافرلر قاچا باشلادی. بونی کوردکده، صاچیلر: «ایندی فورقو قالمدی، مسلمانلر غالب بولدی» دیو، آنلرده غنیمت مالی آلمغه یوکوردیلر. رسول الله‌نک امرینه خلاف ایش قیلدیلر. شول وقت آرتلرندن دشمان عسکری چغوب، مسلمانلر ایکی دشمان اورتاسنده آبدراب قالدیلر. اهل اسلام عسکری تارالا، قاچا باشلادی. فقط رسول الله برنیچه صحابه ایله اورندن اصلا قوزغالمادی. کافرلر هجوم ایدوب یتمش قدر

مسلمانانی شهید ایتدیلر. شهیدلر ایچنک حضرت همزهده بار ایدی. کافر
 عسکرینک باشلقی ابوسفیان خاتونی هند، آچورندن حضرت همزهده
 ایچن یاروب، یوراگن آلوب چاینادی، بورنن قولقلرن کیسدیلر. رسول
 الله ناش آتوب مبارک تشن اصندر دیلر، یا کاغن فانادیلر.
 صوکندن اهل اسلام غلشکری جیلوب، یسا کیدن صوغشقه
 حاضر لاندیلرده، لکن کافرلر، بزغالاب بولوق، ذیه مدینه گه کیلمای،
 مسلمانلر غده باشقه چه ضرر ایرشدر مای، آشیغوب مکه گه قایتوب
 کیتدیلر.

خندق صوغشی

هجرتدن بشنچی یلده، مکه کافرلری، مدینه نی و مسلمانلری هلاک
 ایدرگه، دیه بتون اطرافلرینی صوغشقه دعوت ایتدیلر. و اون مکه
 عسکر جیوب مدینه گه سفر ایتدیلر. رسول الله کافرلرک بویان نیتلرن
 ایشتنکه صحابه لر ایله مشورت ایتدی (کیکاشدی) مسلمان الفارسی نک
 فکر اچه، مدینه اطرافینه خندق (تیرن قنار) فازونی مصلحت کوردیلر.
 رسول الله صحابه لر بیک طرفلر شوب قناروب بر ایچه کوندن خندقنی
 تمام ایتدیلر.

توغری مدینه گه باروب کره مز دیو کیلگان کافرلر، بو خندقنی
 کوروب عجب گه قالدیلر. زیرا عربلر ده خندق قنارین عادت یوق
 ایدی. کافرلر نک بعض بهادرلری خندقدن اطاری ایله سیکرتوب
 چغوغه قصد ایتوب کورسه لرده، اوزلری هم اطاری خندقغه توشوب
 هلاک بولدیلر.

کافرلر ایکی اطنه دن ارتوغراق مدینه نی محاصره ایدوب (چواهاب)

نوردیلر. بو وقتده مدینه یاننده بولغان یهودلر، مسلمانلر ایله بولغان عهدلرینی بوزوب کافرلرگه قوشولسه لرده، سوکوره کافرلر ایله یهودلر آراسیندا اختلاف چقدی. شول وقت بر فارانغو کیچه ده بیگ قوتلی جیل چیغوب کافرلرنگ بتون چادرلری یغدی. جناب حق کافرلرنگ کوکلینه فورقو صالحدی. مسلمانلر ایله یهودلر اتفاق ایدوب هجوم ایدرلر، ديه فورقیدیلر. شول فارانغو کیچه ده بیگ آشیغوب بعض نرسه لرن قالدیروب قایتوب کیتدیلر. و بو خندق صوغشندن ضرر لانیوب غنه قایتولرندن بیگ شوملانیدیلر. بعض لری: «اگر محمدنگ دینی حق بولماسه، الله تعالی آگا یاردم بیرماس، دشمانلری بوکیونچه جفاغنه کوروب قایتماسلر ایدی» ديه اسلامغه محبت ایدوب مسلمان بولدیلر.

حدیبیه معاهده سی

هجرتدن آلتنچی یلده، رسول الله مکه گه باروب عمره و کعبه نی زیارت ایتمک نیتله، مکّه دورت یوز صحابه ایله یولغه چقدی. صحابه لرگه برقلچدن آرتق صوغش قورالی آلماسقه بیوردی. حدیبیه اسملی اورنغه یتکاج، نیچون کلدکارینی بلدر و ایچون حضرت عثماننی مکه گه بیاردی. مکه خلقی حضرت عثماننی حبس ایتدی. مسلمانلر آراسنده عثماننی اولتورگانلر، ديه بر خبر تارالیدی.

شول وقت رسول الله، ایندی بزگه صوغشموق لازم بولدی، دیو بر آغاچ تویینه اولتوزوب، صحابه لردن صوغشوغه اولگانچه دین ایچون طرشوغه بیعت و عهد آلدی. بو بیعت که «بیعت رضوان» و مذکور آغاچقه «شجره رضوان» دیورلر (۱) بو بیعتنی ایشتمکده

(۱) مذکور آغاچنی آرتق الوغلاب تبرکلانه باشلادقلرینی کوردکه حضرت عمر کیسدر و شدر.

قریش خلقی قورقوغه توشوب حضرت عثماننى يبارديلر. و مسلمانلر ايله ايکى آراده بر معاهده توزديلر. بو عهدنامه ده: «قریش لرايله اون يلغه قدر صوغشماسقه و ظلم ايدشماسکه، طوافنى آلداغى يلغه کيچکدر رگه، ايکنچى آدملر ايله عهد ايتودن منع ايدشماسکه، مکهدن هجرت ايتگان کشيلر نى مدینه گه قبول ايتماسکه» قرار بيرديلر. صوگره رسول الله هديهده قر بانلر ينى بوغازلاب فایتوب کيتدى.

بو معاهده گه قدر، کافرلر ايله مسلمانلر دشمان بولوب، اصلا قاتناشماقدلر ندن، کوبسى اسلام دينى نڭ نه ايکانن ده بلميلر ايدى. بو معاهده دن صوگ کافرلر مسلمانلر ايله قاتناشوب، قرآن نى و قرآن ده بولغان بلاغت و حکمتلر نى ايشوته باشلاديلر. قرآن نڭ بنده کلامى اولمادغىنى، اسلام دينى نڭ عقلغه موافق ايدکينى آکل اوچى و ايمانغه کيلوچيلر آرتدى. قریش خلقى نڭ ايمانغه کيلماوى تکبرلکلر ندن گه ايدىگى آکلاندى. بو معاهده، دين اسلام نڭ تارالوى ايچون بيک زور فائده ايتدى.

خيبر صوغشى

هجرتدن يدنچى يلده، رسول الله، مڭ آلتى يوز عسکر ايله مدینه دن اوچ کونلک يرده بولغان خيبر گه کيتدى. خيبر خلقى همه سى يهودى بولوب، باشقه لردن علم و معرفتلىرى، قوراللىرى، بايلقلىرى آرتق ايدى. اوزلرى بارچه صوغشارده مسلمانلر ضررينه طرفلر ندن ضررلر ندن قوتولمق لازم بولدى.

مسلمانلر، ايکى آطنه قدر محاصره ايدوب خيبر شهرينى و بيک کوب غنيوت مالى آلدیلر. خيبر يهوديلرى، مسلمانلر تله گان وقتنه شهرلرن

ملکیتی قولندن کیتویندن قور قوب ایمانعه کلمه مشدر . فقط محوسنی کسیری ، پیغمبر مکتوبینه التفات ایتمای تکبر له نوب یرتوب تاشلامشدر . بو خوش رسول اللهغه ایرشدکن : «الله تعالی اوز ملکتن ده یرتسون» دیه دعا ایتمیش ، حضرت عمر وقتنده ملکیتی مسلیانلر قولینه کیر مشدر .

فتح مکه

هجرتدن سکرزنجی یلک ، مکه کافرلری حدیبیه ده بولغان معاهلنی یوزدفولرندن رسول الله اون ماک عسکر ایله مکه طرفینه سفر ایتمدی . رسول الله ، مکه یانندن «مر الظهران» اسملی اورنجه ایرشدکن ، اون ماک یرگه اوت یافرددی . کما بونی کوردکده هیچ خبرسز تورغان مکه خلقی آبدراب قالدیلر . بیک قورقدیلر . زیرا مسلمانلرغه قارشنی تورلوق قوتلری یوق اییدی . رسول الله ، عسکرلری برنیچه فرقه گه بولیب «مکه گه کرگانک قارشنی تورماسه لر ، قان شوکما گز ، قورقتما گز» دیه امر ایتمدی . اسلام عسکری هر طرفدن محاصره ایدوب ، مکه گه کیلوب کردیلر . رسول الله ، مکه گه کرگانک ، جناب حق غه شکر ایدوب ، قایغولی آدم کبی باشین تویان صالوب ، ایارینه قدر اییلوب ، تواضع کورساتوب کردی . توغری کعبه اللهغه باروب طواف ایدوب ایکی رکعت نماز او قودی کعبه و اطرافدن اوچ یوز آلتمش قدر پتله بار اییدی . انلرنی واندردی . بو پتله هر قایوسی برر قبیله گه مخصوص اییدی . پتله هلاک ایدلگاج بو قبیله لر معبودسز قالدی . سو گره اسلام دینن آچق بیان ایدوب بیک فصیح ، اثرلی هر خطبه سویلادی . مکه خلقی بیک اثر له نوب ، رسول اللهغه واسلامغه اخلاصلری آرتدردی . بو وقتلر ده مکه خلقی : «بزر محمد گه و صاحبه لرینه بیک کوبنه ادا جفا ایتمک ، ایندی بز گه نینداین اشل قیلور ایکن» دیه هلمشیردی .

رسول الله غە قاراب قورقوب توز ديلار . رسول الله آنلار غە قاراب : « حاضر بندن نه كوته مز ، ونه اويلايسز » ديدى ؛ آنلار : « اى محمد مرحمتكنى كوته مز » ديدى . « همه گز آزاد » ديدى .
 قريشلىر ، رسول الله نىڭ اياڭ يمان دشمانلىرىنه بوقدر كور كام معاملە ايدوبنى ، عفو و مرحمتىنى كوردكە بىك كوبسى حق پيغمبر بولوينە اينانوب ايمانغە كلدیلر . حضرت ابو بكر نىڭ آناسى ابو قحافە ، قريشلىرنىڭ باشلىغى ابوسفیان و اوغلى معاوية ، ابو جهل ، ابولهب نىڭ اوغللىرى مسلمان بولدىلر .
 « شول كون حضرت بلال كعبە گە چىغوب اذان او قودى . اسلاميت اعلان ايدلدى . مكە خلقى نىڭ ايرلىرى و خاتونلىرى رسول الله غە بيعت ايتدىلر .
 بو وقتتە انصار كرام : « پيغمبر مز حضرتلىرى توغان اوسكان يرينە خواجە بولدى ، ايندى مدينە گە قايتماس » ديه قايفوره باشلاديلر .
 رسول الله ، انصار نىڭ تشويشلا نوين بىلكە : « اى انصار ! سز نىڭ شەرىكز گە هجرت ايتدم . معيشتە دە وفاتە دە سز نىڭ شەرىكز دە اولەچق » ديدى . انصار بونى ايشتىكە غايەت درجە شادلانوب شادلىقلار ندىن يغلا ديلر .

حنين صوغشى

مكە فتح ايدىلگچ ، كافرلىرى بىك حسرتلانوب ، بتون اطرافە قالغانلىرى چيلوب بىكر مى مڭ عسكر ايلە صوغشقه حاضرلندیلر . بونى رسول اكرم حضرتلىرى ايشتىكە ، اون ايكى مڭ عسكر ايلە سفر ايدوب « حنين » اسملى اورنە كافرلر گە يولقدى . بعض مسلمانلر : « بزرگ از عسكر ايلە دە غالب بولە ايدىك ، ايندى البته غالب بولورمز » ديه غز و رلندیلر .

صوغش باشلاندى، كافرلارنىڭ ياشرىنوب تورغان عسكەرلىرى مسلمانلارنىڭ آرتىدىن چىقىدى. مسلمانلار قورقۇغە توشوب، كىرو قايتۇرغە وتارالورغە باشلادىلار. حضرت رسول اورىندىن اصلا قوزغالمادى. اوزى وياندى بولغان حضرت عباس «اى جماعت! بونۇ جىولۇڭز» دىيە غىرت ايله قىچىردى. صحابەلر جىولوب، اتفاق ايله ياكىدىن كافرلارگە هجوم ايدوب غالب بولدىلار. كافرلر بتون ماللرن، خاتون وبالالرن تاشلاب قاچدىلار. بعضلر كىمىرى قايتوب ايمانغە كىلدىلار. بعضلر قاجوب طائف شەرىنە جىولدىلار. مسلمانلر، آرتلردىن طائف شەرىنە باروب منجىق ايله تاشىر آتا باشلاسه لردە، لىكن ايمانغە كىلو ايچون قاجوب چغوجىلارنىڭ سوزىدىن، طائف خلقىنىڭ آقرىنلاب اوزلردىن اوزلر ايمانغە كىلچكلىرى آڭلاشلىدىغىدىن قايتوب كىندىلار. بو خىر درست چىقىدى. صوگرەدىن اوزلر كىلوب مسلمان بولدىلار.

مسلمان بولوب كىلگىچ رسول الله آلتى مۇقدىر اولان اسىرلردىن قايتاروب بىردى. واوزلر بىنىڭ باشلىقلىرى اولان مالك بن عوفىنى اول طرفقە رۇئىس ايتىدى.

انتشار اسلام

مكە فتح ايدىلوب، كافرلر حىن دە مغلوب بولغاچ شوكتلرلى وقونلرلى بىدى. فرىش خلقى ھەمەسى ايمانغە كىلدى. آنلر ايمانغە كىلگىچ، مكە اطرافىندە بولغان قىبىلە لردە، گروە، گروە رسول الله يانىنە كىلوب ايمان كىلتورە باشلادىلار. اسلام دىنىنى بىك تىمز تارالا باشلاب بتون اطرافقە يايلىدى. زىراعر بلرنىڭ كوبىسى قرآننىڭ بلاغىتىن، اسلام دىنىنىڭ عقلغە حكىمتكە موافق بولوبىن، حضرت رسولنىڭ عدالت وتوغرىلغىن ايشىدوب اسلام دىنىنە محبتلىرى آرتقان ايدى.

فقط اوزلری: «الله تعالیٰ مکه‌نی یهانلردن صافلی، قدرلی آدملر
قولانغنه تونه» دیه اعتقاد ایتمکدن، هم قریش خلقی عربلرنڭ باشلقی
وايڭ الوغلری بولدیغندن غنه ایمانغه کیلمای تورالر اییدی. شونلقدن
«اگر محمد حق پیدمیر بولماسه مکه‌گه خواجه بولا آلماس اییدی» دیه
ایمانغه کیلمیلر. رسول الله، مکه فتح ایلدن بونجه کون سوکره مدینه‌گه فایندقه
اطرافدن کیلوب مسلمان بولوچیلر بیک کو بایدی. هر کون دیارلک تورلی
طرفدن کیلگان قبیللر، وتورلی قبیللرنڭ ایلیچیلری مدینه‌ده تولوب توردی.
مکه‌ده اون اوچ یلده یوزلاب گنه سانالغان مسلمانلر، مدینه‌گه
اورنلاشوب توفز اون یل تورغاچ، یوزلاب مکلاب گنه دگل، بلکه یوز
مکلاب، میلیونلاب سانالا باشلادیلر. اسلام دینی چیت مملکتلر گه‌ده
مشهور بولوب همه‌سی مسلمانلردن قورقه باشلادیلر. نیچه منڭ یلدن
بیرلی یوقلاب یانقان عربلرنڭ، «بیک آز زمانده فوزغالوب هر یرده
غالب بولولرین، وهر وقت عدالت وتوغر یلقنی آلك تونولرین» کوروب
ایسلی کیتدی.

بوندن سوڭ دشمانلر ضرورندن قورقو قالمادیغندن، رسول الله بیک
طرشوب شریعت حکملرین اوگراتور گه کرشدی. قرآن‌ده بولغان حکملرین،
عبادت، اخلاق، معامله مسئلهلرینی آچق ایلوب آگلاتدی. دنیا‌ده بختلی
معیشت ایوگه، آخرت‌ده سعادتکله سبب بولغان بولنی کورساندی. همه
اشلرین نظامغه وترتیب گه قویدی. هر طرفه والیلر (گوبیرناتورلر)،
هر قبیلله گه رئیسلر تعیین اییدی. بایلردن زکات جیوب فقیرلر گه وباشقه
قیوشلی اورنلرغه تاراتق ایچون هر طرفه‌عامللر (زکات جیوچیلر) کوندردی.

عجة الوداع: هجرتدن اوننجی سنه‌ده، حضرت رسول حج سفرینه تیت
ایندی. مدینه‌دن واطرافدن یوز مگدن زیاده اهل اسلام حجگه حاضر

بولدی. حضرت رسول بو حجه غایت اثرلی، فصیح، اوزون خطبه سویلهب دین اسلامنڭ همه حکملرینی بیان ایتدی. «بلكه موندن صوڭ بو یرده بنم ایله کورشماس سز» ديه عمرینڭ آز قالدیغنی آڭلاتدی. امتینه سویلیه چك وصیتلرینی سویلهدی. مکه ده اون کون تورغاچ طواف ایدوب، اطرافدن کیلگان حاجیلر ایله وداغلاشوب مدینه گه قایتدی. حضرت رسولنڭ صوڭغی حجه بولدیغندن بوڭا «حجة الوداع» دیورلر.

رسول الله (صلی الله علیه و سآلم) ننگ وفاتی

حضرت رسول طرفندن شریعت حکملری تمام بیان ایدلی. جناب حق طرفندن ۲۳ سنه ده قرآن تمام نازل بولدی. اسلام بتون اطرافقه تارالوب هیچ جهندن خوف قالمادی. ديبك که، حضرت رسول دنیا ده بولغان پیغمبرلك وظیفه سن کامل ادا ایتدی. شول وقت هجرتدن اون برنجی سنه، صفر آینک خسته بولوب مبارک باشلری آغرتیه باشلادی، آزاراق بیزگك توتدی. ربیع الاول کردکده خسته سی قوتلاندى. خسته بولسه ده همان مسجد گه چقدی. وفاتینه اوچ کون قالدق حالی آغر بولدیغندن حضرت ابوبکر گه امام تورمغه بیوردی. حضرت رسولنی مسجدده کورمد کلرنده، صحابه لر غایت قایغوغه توشدیلر، حسرتلرندیلر. حضرت رسول امتی ایچون جانن فدا ایدر گه توردیغندن خسته کیونجه باشین باغلاب کشی لردن قوتلوفلاتوب مسجد گه چغوب اولتوروب نماز اوقودى. صحابه لر گه آقتق نصیحتلرینی سویلهدی. صحابه لر نڭ کوبسی اول کونلرده مسجد نبویه یغلاب اوتکارلر ایدى. ربیع الاول اون ایکنچی ده دوشنبه کون (۱) قیاش کونار یلدکده آلتمش اوچ یاشنده آخرت یورطینه تشریف ایتدی. بتون دنیاغه قارانغیلق کیلدى، قایغو باصدی. صحابه لر جانلرندن وبتون دنیا دن عزیز کوز دکلی پیغمبر نڭ (۱) ولادت، وفات کونلری دوشنبه کون بولوی ثابت ایسه ده ۱۲ ده بولوی فقط مشهور سوز گنهدر.

وفاتندن غایت آبدرادیلر. آشاو ایچولرن اونوتیلر، بعضلری هوشی کیتوب یغلدی. بعضلری تلسز بولوب قاتوب قالدی. بعضلری: «پیغمبر بولغاچ نیچوک وفات بولسون» دیه اولوبینه اینانهادی. حتی حضرت عمر حیرانغه قالوب: «پیغمبرم وفات بولغانی یوق. هر گم وفات بولدی دیورسه باشین قلیچ برله کیسه م» دیه قلیچ کوتاروب توردی.

شول وقتده حضرت ابوبکر کیلدی. غایت صبرلی، عقللی کشی ایدی. شول قدرلی آغراق کلدکدهده هیچ آبدرامادی. حضرت رسول یانینه کردی. مبارک یوزین آچوب ماڭلاپندن ابوب: «ترك وقتدهده خوش ایسلی ایدک، اولگاچده خوش ایسلی سن یا رسول الله» دیدی ده کوزلرندن قطره، قطره یاش آقدی. سوڭره جبولغان خلقغه، چغوب: «ای جماعت! کده کم محمدکه عبادت ایتسه، محمد بو کون وفات ایتدی. اگر اللهغه عبادت ایتسه، الله حی و باقیدر، هیچ بر وقت وفات بولماز» دیدی. حضرت رسولگدهده اولم کیلهچکن آڭلاتقان آیتنی او قودی.

حضرت ابوبکر رضی الله عنه نڭ نصیحتندن سوڭره صحابه لرنڭ عقللری باشلرینه کیلوب اشکه طوتوندیلر. سه شنبه کون جیولوب اتفاق ایله حضرت ابوبکرنی خلیفه ایدوب صایلا دیلر. بر کون بولسهده خلیفه سز، باشسز ترونی مناسب کورمیدیلر. چهارشنبه کون حضرت رسولنی یووب وفات بولدیغی یرده قبر قازوب دفن ایتدیلر. (صلی الله علیه وسلم)

جاهلیت زمانی

عربلرنڭ اسلامدن ایلك بولغان زمانلرینه «جاهلیت زمانی» دیرلر. اول وقتده عربلر، علم معرفتدن خبر سز، هر جهتدن نظامسز، تارقا، حیوان طبیعتلی بولوب یاشیلر ایدی.

عربلر، قبیله قبيله بولینوب بر برندن آیرم معیشت ایتهلر، آرالرندن بر قارتراق تدبیرلیراگی رئیس بولوب حکم ایته، بتون عربستانه زور پادشاهلق بولغانی یوق ایدی.

عربستان طاشلق، قوملق، چول بولد یغندن باشقه پادشاهلرده قزقهای، عربلر اوزلری ده غیرتلی، اوزلرین زور کوروچان خلق بولد یغندن ایکنچی کشیلر قولنده ترونی عارلک صانیلر ایدی.

قبیللر آراسنده دشمانلق بیک قوتلی بولوب، بر بریله هر وقت نزاغلاشوب عمر ایتهلر، کچکنه گنه سبیلر ایچون ده بر برین اولترشه لر، ماللرن تالاشلر ایدی. آرالرنده اتفاق دیگان نرسه یوق، فقط بعض وقتلرده یاقلاشوب صوغشو ایچون گنه بعض قبیللر اتقاقه کیلر ایدی. حج آیلرنده غنه بر برینه ظلم ایتیلر، صوغشمیلر ایدی. صوغشوب عمر ایتدکارندن اوق، سنگو، فلج استعمال ایتوگه، آطقه منوگه ماهر ایدیلر. عربلرده علم معرفت یوق، اوقو یازو بیلوچی ده بیک آز، بار علملری فصیح شعرلر و خطبهلر سویلاو و شونلر نی حفظ ایتو ایدی. کوبسی حیوان تربیه ایدوب، کتو کتوب معیشت ایتهلر، قایولری شام، یمن طرفلرینه کروان یورتوب سودا ایتهلر، حج وقتلر ننده زور بازارلری (یار منکه لری) بولا ایدی.

عربلرده بیک کوب ناچار عادتلر شایع بولوب، جهالت گه چومغانلر ایدی. کشی اولترو، تالاو، زنا قیلو، بیک واق فرسه لردن شوملانو، غم ایچو بیک شایع ایدی. بعضلری فقیرلکدن قورقوب بالالرینی تریلای دفن ایتهلر، قز بالا توغودن شوملانلر، اوسدیروب ایرگه تابشروندن عارلنوب هلاک ایتهلر ایدی.

کشینک علمینه، عقلینه قاراب توگل، بلکه نسل نسبینه قاراب یورته لر، نسل ایله بیک ماقتانه لر ایدی.

عربلرنڭ، مسافرلرنی حرمت، قرنداشلرنی رعایه ایتو، جوماردلق، سوزده توغریلق کبی کورکام عادتلریده بار ایدی. عربلر سوزگه ماهر، یوراکلی، بهادر، اوتکون ذهنلی بولوب، کوبسی خطبهلرنی شعرلرنی برایشدو ایل حفظ ایتلر، کیرهک وقتده بر عرفن یا کلهشماي اوقیلر ایدی. نسلبرن نیچه بابالرغچه یا کلهشماي صانیلر ایدی.

عربلر اولک ابراهیم علیه السلام شریعتی ایله عمل ایتسه لرده، لکن ابراهیم علیه السلام وقتندن بیرلی اوچ مک یلدن آرتوغراق وقت اوتدیگندن، اعتقادلری بزولمش، ابراهیم علیه السلام دن قالغان دیننی بتونلای اوزگارتمشلر ایدی.

رسول اکرمز کیلکده کوبسی پتیرغه، بعضلری آیه، قویاشقه، یلدرلرغه، بعضلری اوتفه عبادت ایتوب، آرالرنک تورات انجیل برله عمل ایدوچیلرده بیک آز ایدی.

اعتقاد بزوقلغی شول درجه گه یتکان ایدی که: «بعض قبیلهلر پتیرنی قامردن، حلوان یا صاب شوگسا عبادت ایتلر، آچلق بولسه شوندن یاردم صوریلر، اگر مقصودلری حاصل بولماسه، اول پتنی جیولوب آشیلر» ایدی.

عربلرده ابراهیم علیه السلام دن قالغان نطافتکه رعایه، مسافرلرنی حرمت، اولسکلرنی یووب کفنلاو، غسل قیلو، سنت قیلو، کبی کورکام عادتلرده بار ایدی.

عربلر کعبه نی بیک عزیز بلوب، هر یل حج گه کیلوب طواف ایتلر، پتیرینه قربانلر بوغازیلر ایدی. لکن حج ایتکانک «گناه ایدیله تورغان دنیا کیوملری ایله عبادت ایتمايمز» ديه کیوملرن صالوب، ایرلر و خاتونلر، آندان توغمسه یالانغاچ طواف ایتلر، فقط بعض خاتونلر

عورتلار يېنە گنە بىر پرده قويمىلىرى ايدى. اعتقادلار نچە اول كىوملىرىنى ھىچ بىر كىشىگە كىيارگە درست بولمىدىغىدىن اول كىوملىرى چىروب اسراف بولا ايدى. كىيوم ايله طواف ايتىمك قىرىش قىيىلەسىنە خاص ايدى.

عربلارنىڭ بونلاردىن باشقە بزوق عادىتلار يېنە بىك كوب بولوب، بالالار يېنە شونلارنى كوروب تىرىيەلىنىدىگىدىن، آنلارنىڭ توزالو اھتىماللىرى يوق ايدى.

اگر بىر كىشى: «عربلر، اون بىش يىكر مى يىل ايچىندە ھەمەسى اويغانلارلر، اعتقادلىرى اخلاقلىرى توزالور، اتفاقغە كىلوب عدالتلى قوۋتلى بىر حكومتلىرى بولور، بتون اطرافلارن قورقتوب تورلرلر، بو اشلارنىڭ ھەمەسن بىر ذات اشلار» دىسە ھىچ كىم اينانماس ھەركىشى كولەر، سويلەوچىگە جولەر دىب حكىم ايتارلر ايدى. زىرائىچە مەڭ يىللاردىن بىرلى علمىسز معرفتىسز بدوى وحشى بولوب كىلگان بىر خلقنىڭ، اون بىش يىكر مى يىل ايچىندە اويغانوب توزالوب كىتولرى دىيادە ھىچ كورلىگانى يوق ايدى.

عصر سعادت

رسول اكرم محمد (عليه الصلاة والسلام)، اعتقادلىرى اخلاقلىرى بىز ولغان، نىچە مەڭ يىلدىن بىرلى معرفتىسز غافل بولوب ھەم ايتىكان، ھىچ حكومت و پادشاھلىق كورمىگان، تىرتىب نظام بلمىگان عربلرگە پىغمبىر بولوب بىبارلدى.

بىنەلارنىڭ دىنيا و آخرت بختلى بولولرى يېنە سەبب بولغان يولنى كورساتوب، اولل عربلارنى سوڭرە بتون انسانلارنى شول يولغە دعوت ايتدى. دىنگە دعوت ايتە باشلانچ، قىرىش خلقى غايت قارشىدى. رسول اكرمگە بىك كوب اذا جفا ايتدىلر، نىچە مرتبە اولتوررگە قصد ايتدىلر.

لکن اول مبارك ذات، نه قبر آغزلق کورسده غيرتینه اجتهادینه کهچیلک کلتور مادی. امید اوزمادی. همان آفرینلاب یومشاقلق برله آکلاتورغه طرشدی. فقط قریش خلقی نڭ قارشوی تعصبی بیک قوتلی بولک یغندن، اون اوچ یل ایچنده ایکی یوزلاب کشی گنه ایمانغه کیلیدی. مکه خلقدن امید اوز گچ مدینه گه کوچوب اون یل توردی. اسلام دینی نڭ تارالوی سوکھی اون یل ایچنده بولیدی.

رسول اکرمیز بومنت ایچنده قیامتکده قدر باقی، عقل و حکمت گه موافق بنه لرنڭ دنیا و آخرت ده جتلی بولولرینه سبب بولغان دین کلتوردی. یوزلر بلکه مکلر چه قبیله لر گه بولینوب معیشت ایتکان عر بلرنی بر ائتفاغه چیوب، قوتلی بر امت، زور بر حکومت یاصادی.

جاهلیت زماننده بولغان ظلم خیانت، تالاشو، یاقلاشو، اولترولرنی بتوروب، همه سن عدالتی، نیکوز حقوقلی، بیلگولی نظامغه قویدی. نیچه یوز یل لردن بیر لی قانلرینه سویا کلرینه سگوب کیلگان بزوق اعتقادلرنی، شوملانولرنی بتوروب «فائده و ضرر ایتوچی الله غنه، هر ایشک فقط الله نڭ رضالغن، توغر یلقنی غنه اویلاب ایش قیلورغه کیرهک، شوملانولر همه سی نادانلقدن غنه کیلگان جاهلیت عادتلری» ایکانن کامل تشونلردی. عر بلر آراسنده بولغان بزوق عادتلرنی، عقلغه خلاف اشلرنی نسب ایله ماقتانولرنی بتوروب، بتون عر بستانغه اسلام و عدالت تارانندی. هر کمگه علم اوگرانو فرض ایکانن بللر وب، خلق آراسنده، اوقویازو بلگان کشیلرنی آرتدررغه طرشوب، اسیر توشکان کافرلردن بولسه ده اوقوتلردی. معرفتلی، اجتهادلی، توغری آدملرنی آرتدررغه طرشدی. خلاصه: اول رسول محترم؛ اعتقاد، معامله، عادت جهندنن ایڭ توبان در جده

بولغان عربلرنی، ایڭ یوقار ودرجه گه چغاردی، آنلرنڭ طبیعتلرنده بولغان ظلم ماقتانو اورنینه انصاف، طوپاسلق اورنینه ملایمت، دشمانلق اورنینه محبت والفت، نزاع و صوغوش اورنینه صلح و طنوجلق، نادانلق اورنینه علم و معرفت، تارقاولق اورنینه اتفاق، زناغش اورنینه عفت، ضالالتلری اورنینه توغری اعتقاد و الله دن قورقو، یالقا و قلقلری اورنینه اجتهاد اورناشدیروب، قوتلی معرفتلی، عدالتلی برامت ایتدی.

قرآن و رسول الله شرافتنده، صحابه لر گه ایکنچی تورلی جان کردی. او قویاز و بلیمگان، خمر ایچو، پتلیرغه عبادت قیلو، شعر سو یلاو، کتو کوتمکن باشقه هنری بولمغان عربلر؛ معرفتلی، دنیا و آخرت ایچون غایت اجتهادلی ذاتلر بولوب کیتدیلر. بزوق اعتقادلرن، بزوق عادتلرن ناشلاب؛ ماللرن جانلرن آیامای، بتون ذهنلرن قویوب دین اسلام و توغریلق ایچون طرشدیلر. مسلمانلر، قرآن حدیث ایله عمل قیلولری، اللهغه توکل ایدوب دنیا و آخرتلرن توزاتور گه اجتهاد ایتولری آرقاسنده (ایکنچی لردن قورقوب توکل) بلکه بتون اطرافلرنده بولغان پادشاهلرنی قورقوتوب توردیلر. مصر، فارس، روما دولتلرن اوزلرینه قاراتدیلر. همه سی عربلرنڭ بو قدر تیز اویغانوب ترقی ایتولرینه، بو قدر اتفاق بولولرینه ایساری کیندی. عربلرنڭ جاهلیت زماننده بولغان اعتقاد، اخلاق بزوقلقلری بتوب همه سی (ایر خانون، بای فقیر، نسبلی نسب سز، قل خواجه) نڭ حقلری رعایه ایدیلوب معرفت، عدالت ایله بربرینه محبت و یاردم ایدوب راحت یاشادیلر. هر اشنی مستحق لرینه تابشردی. (حتی رسول اکرم حضرتلرینڭ وفاتی وقتنده شام سفرینه حاضرلنگان عسکرنڭ باشلغی آنا آناسی قل بولغان ۱۸-۲۰ یاشارلك اسامه بن زید ایدی.) رسول اکرمزدن صولڭ خلفاء راشدین، دین اسلامنی توغری یلقنی نشر ایتار گه طرشدیلر. بیک کوب

آدملر، دین اسلامنی ایشدوب عقل و حکمتکه موافق تابوب، یراق یرلردن کیلوب مسلمان بولدیلر. عربلر عالمنڭ تورلی طرفلرینه سیاحت ایتدیلر. بیک آز زمانده، عالمنڭ بر طرفندن ایکنچی طرفینه قدر دین اسلام تارالدى. اول وقتلرده مسلمانلر، قرآن وعظملرینه، رسول اکرم نڭ سوزلرینه وسیرتلهرینه کامل رعایه ایدوب، شونلرنی یول باشچی توتوب اجتهاد ایتلر ایدی. مسلمانلرنڭ دیننی چن آکلاب معیشت ایتکان، بو نورلی زمانلرینه «عصر سعادت» دیورلر.

شمائل شریفه

اوصاف رسول: پیغمبرمزمحمد (صلی الله علیه وسلم) غایتده کورکام، نورلی یوزلی، طولی گودهلی، سلامت بدنلی ایدی. اوز ونچهراق بویلی، ایڭ باشلرینڭ آراسی وکوکراگی کیڭ، کوکراگی ایله ایچی نیگوز ایدی. زور باشلی، کیڭ ما کلایلی، آزغنه فزلیق قاتوشقان آق توسلی، توگارهک یوزلی، غایت مهابت چهرهلی ایدی. نورلی یوزن آکسزدن کورگان کشینی مهابتی باصوب قورقوب کیتار، صحبت والفت ایتکان آدم جان وکوکلدن عاشق بولور ایدی. بر فایغولی آدم مبارک یوزن کوردکده، فایغوسی بتوب شادلق حاصل بولا ایدی. قاره زور کوزلی، چکه اوزون قاشلی، اوزون کرپکلی، اورتاسی آزغنه قالقو برونلی، زورراق آغزلی، تشلری بیک آق وسیرهک ایدی. کوزی بیک اوتکون بولوب کوندزده یلدزلرنی، قارانغو تونلرده چکه نرسهلرنی کوره ایدی. طغز قاره صقاللی، قاره ساچلی، ساچی آزغنه گودره بولوب آخیر عمرنده ساچ وصقالنده بر نیچه بورتوک گنه آقلمی بار ایدی. قولى بیک یومشاق وکیڭ، قوللرنده وایاقلرنده سیرهک توکلر بار ایدی.

یورگان وقتلرنده، اویصو یرگه توشه تورغان کشی کبی آیاغن کوناروب، زور آطاب یوری ایدی. یورگاندۀ توری طرفقه (آنک موندۀ) قاراماينچۀ آلدینه یرگه گنه قاراب اویلاب یوری، بر طرفقه فارارغۀ تیوش بولسه کوز چیتی برله گنه توگل، بلکه بتونلای بر ولوب قاری، کوب وقتندۀ صحابه لرنی آلدن یباروب اوزی آرتدن باره ایدی.

فصاحت و سویلاشوی: کورکام طاوشلی، تانلی و ملایم سوزلی، سوزی غایت اثرلی و تکلفسز ایدی. سوزنی کیرهک وقتندۀ ضرورت قدرلی گنه سویلی، اویناب سویلامی، اصلا نچار اشاکی سوز سویلامی. آز سوز برله کوب معنی آکلاته ایدی.

سوز سویله گاندۀ اویلاب فکرلهب، هر کم آکلالراق آچق ایدوب آفرینلق ایله سویلی، سویله گان سوزلرن کامل آکلاب، یا که صاناب توررغۀ ممکن ایدی. چیشی آکلاتو ایچون بعض سوزلرنی اوچار مرتبه تکرار ایتدۀ، سوز سویلی باشلاسه بتون مجلسن مهابت باصوب، همه سی توقتالوب اخلاص ایله طکلیلر ایدی.

سوز سویلگانۀ آزغنه جیلامایوب سویلی، آرتق سوزلر فاتوشدرمی، سوزن آکلاتمی قالدرمی، آرتق قچقروب سویله می ایدی. فقط وعظ، خطبه سویله رگه باشلاسه، یا که قیامت احوالن سویله سه کوزی قزاره، طاوشی کوتاریله، غیرت ایله اثرلی ایدوب سویلی ایدی.

معامله سی: ایو جماعتلرینه وچیت کشی لرگه حتی دشمانلرینه آچق یوز، تانلی سوز ایله معاملۀ ایتدۀ، قایغولی کشیلرنی یوانتورغۀ طرشه ایدی. هر کمگه اوزی سوه تورغان اسمی برله چاقره، اوچراغان آدملرگه ایث ایلك اوزی سلام بیره، کورشورگه باشلاب قولن صوزه، اول کشی اوزی یبارمیچه قولن یبار می، بر آدم سوز باشلاسه، سوزین

بتور و ب اوزی آیر یلوب کیتکاننی کوته، سوزین بولیب تاشلاب کیتمی ایدی.
 کشی گه بارسه آلدن خبر بیروب، اذن صوراب، سلام بیروب کره، کم
 بار دیب صوراسه لر «مین» دیو جواب بیرمای «محمد» دیب اسمی برله
 اینه، کیچ ایوگه کرسه یو فلاغانلر اویانماسون، دیو آقرناق سلام بیره،
 بر آدم چاقرسه «لبیک» دیب آچق یوز ایله جواب بیره ایدی.

بر مجلسکه بارسه قایده اورن قالسه شونده اولتوره، آرتق تعظیم
 ایتولرن یارانمی، مجلسده هیچ کمدن آله چغوب اولتورمی، کشی گه
 تابا آیاغن سوزمی، مجلسده بولغانلر نڭ بر سینده گنه قاراب سویلامینچه
 همه سینه التفات ایدیوب، تاوشلامینچه غنه سویلی، مجلسنده بولغانلر نڭ
 هر قایوسی حضرت رسولکه ایڭ یاقین من بولورغه کیرک، دیب اویلی ایدی.
 یگل مجلسلی بولوب مجلسنده دنیا و آخرت و معیشت مسئله لرندن
 سویلاشه و کیکاشه، بر کشی گه سوز سویلاسه آڭا بتونلای بورولوب
 اینه، کشی نڭ سوزن بولیب ایکنچی سوز باشلامی، کشی گه ایسی
 کیتکان کشی توسلی بیک توغری قارامی ایدی.

مجلسنده نینداین عجب اش بولسه ده قچروب کولمی بلکه
 جلمایوب غنه قویه، نچار سوز سویله گان کشیلر گه قاطی بهر یلمای بلکه
 سکوت ایله التفات ایتماینچه اوتنه، یا که یومشاقلق برله تنبیه اینه ایدی.
 صحابه لر دن برر کشی کور نماسه آتی قایغور توب فلان قایک کور نمی،
 دیه صوراشه، آورو بولسه حالن صورارغه بارا، اولسه جنازه سینه حاضر
 بولا ایدی.

ایکی کشی آراسنده نزاع طاوش بولسه، آنلر نی بر بر یله کیلشدر رگه
 طرشه، کشی نڭ حاجتن اوتار گه سوه، هر کم نڭ عقلینه قاراب سوز سویلی،
 درجه سینه کوره حرمت اینه، هیچ کمنی اوزندن نفرت ایتدرمی، کشی نڭ

ناچار لغندن بېگړه ك پخشيلغڼ كوررگه طرشه، كشي نڅ عيبن تيكشورمى، عيبي بولسده يوز ينه اورماينچه بلكه: «اى جماعت! فلان اشلرنى اشلاماسكه تيوش» ديوب عمومغه ايتنه، خا صلاب ايتمى ايدى. هر كم نڅ كوڅكلن تابارغه طرشه، كشينڅ خاطر ن قالدرونى سويى، هر كمى بر توسلى رعايه ايتوب، بو الوغ يا كه باى كشي ديب ايسى كيمى، بودر جه سز فقير كشي ديب حقارت التفاتسزلق كورساتمى ايدى.

تواضع وشفقتى: هر كم گه تواضعلى، توبانچيلكى، مرحمتلى ايدى. مجلسكه كردكته صحابه لرنڅ اورنلرندين ترولرن سويى، فايده اورن بولسه شونده اولتوره، اوزينى هيچ كمدن آرتق توتى: «بن بر قل من، قللر اولتورغان كى اولتوروم، قللر آشاغان كى آشيم» ديه ايدى. ايشاك كه، آطقه، دوه گه آطلانه، بعض وقت ياتينه كشي آطلاندره، فقير مسكين لرنڅ حاللرن صوراشه، آنلر ايله اولتوريشه، هر قايسينه ياردم ايتارگه سوه ايدى.

نه قدر خادملرى وقللرى بولسده ايو جماعتلرينه خدمت ايديشه، قويلرن صاويشه، حيوانلرغه اشارغه بيره، اينن سبوره، كيرهك نرسه لرن آلورغه بازارغه بارا، آلغان نرسه سن اوزى كوتاروب قايتنه، اوزينڅ كيوم يرتقلرن يولى، كيومن پا كيزه لى، اوزينڅ خدمتلرن هيچ آغرسنماى اشلى، بعض وقت حيوانلرغه صاوت ايله صوايچرگانده ايچوب بتكانچى مبارك قولى ايله كوتاروب توره ايدى. قوناق كيلسه مرحبا «خوش كيلدك» ديو آچق يوز ايله فارشى آلا، قوناق آستينه نرسه صالا، بعض وقت اوزى آستنده بولغان نرسه لى قوناقغه بيروب اوزى يرگه اولتوره ايدى.

بر وقت قوناقلر كيلوب اوزى خدمت ايتنه باشلادفده، بعض صحابه لر «يا رسول الله! سز اولتريگز، اوزم خدمت ايتهمز» ديگاج، جواننده:

«آنلر بنم صحابه لر منی حرمت ایتکانلر ایدی، منده اوزم خدمت ایتونی سوه من» دیدی.

حیوانلرغه، خدمتچیلرگه صوغو، تل اوزاتونی، کشی اشلاگانده قاراب توروئی سویمی ایدی.

انس بن مالک ایتیه: «بن رسول اللهغه اون یل خدمت ایتدم، نیک بولای اشلا دکز دیب آچولانمادی، وهیچ کمئی صوقمادی وهیچ وقت اوف دیبده ایتمادی.»

بر وقت سفرده صحابه لر، طعام پشوره باشلاب بعضسی ایت، بعضسی صو، بعضسی قازان حاضرلارگه تتوندقده: «اول اشلر نی سز اشلی تور یگز، بن اوطن جیارغه بارام» دیدی. یا رسول الله، بز اوزمز همه خدمتی قیلمز دیگاج: «بله سز اشلار سز، لکن بن سزدن آیریلوب قاراب تروئی یارانیم، الله، بر آدمنگ ایدداشارندن آیریم بولوین سویمایدر» دیو جواب بیردی.

یاقین یراق، ایر خاتون، خواجه قللرنگ همه سینه قاتناشه، سویلاشه، بعض وقت مزاع مطایبه ایتیه، بعض وقت قللر برله اولتوروب بر طباقدن آشی، صحابه لرنگ صبی بالالرن آلوب سوه، اویناته، ایتا گینه اولتورته، بن پیغمبر دیب هیچ الوغلا نوب تورمی، اصلا ماقتانمی ایدی. بر آدم کیلوب آرتق الوغلاب قولن اوبه باشلا دقده: «اوزگزنگ بر کشکرم، پادشاه توگلمن، آرتق تعظیم ایتماگز» دیدی.

مکنی فتح ایتکچ شادلانوب غیرت، مهابت کور ساتوب کرر چاغنده، باشن توبان سالوب، تواضع کور ساتوب، قایغولی آدم کبی مکه گه کر مش ایدی. بر آدم کیلوب مهابتندن قور قوب درلدهب تور دقده: «بن فاتقان ایت (فاتقان ایکمک) کیسا کلری آشی تورغان بر خاتون بالاسی من، پادشاه توگلمن، آلائی ایسک کیتماسون» دیمشدر.

عفو و حلمی: بیک کیٹ خلقی، یوم شاق طبیعتی، کور کام معاملہ، اوزی ایچون ہیچ کمدن اوچ آلورغہ تلامی، اوزینہ یمان معاملہ ایتکانلردن ده عفو ایتوب یمانلقغہ قارشی یخشیلوق ایتارگہ طرشہ ایدی. احد صوغشند کافرلر، مبارک یوزن جراحتهب، تشن صندر فلرنک بعض صحابه لر کیلوب: «یارسول الله! بونلرغہ بد دعا قیلساڭ ایدی» دیدکلرنده: «بن خلقغه لعنت ایچون کوندرلہامد» دیدی، ہم «یارب بو خلق نادانلقری برله شولای ایتلر، بونلرنی اوزڭ عفو ایت، توغری یولغہ کوندرگل» دیو غیر دعا قیلدی.

بر یہودی رسول اللهغه کیلوب: «یا محمد بورچمنی بیر، سر عبدالمطلب بالالری همهگز بورچنی اوزاق توتسهسن» دیب غیرت کورساتوب یقاسندن توتدی. مونی کوردکده، حضرت عمر یہودیگہ کوزن تولتوروب قاراب: «ای بدبخت نہ سویلیسن» دیو غیرت کورساتدی. حضرت رسول ہیچ آچولانمای: «ای عمر! وقتی یتمگان بولسهده بورچن بیر، ہم یکر می صاع (دورت پوط) آرتوروب بیر، آنسی سنڭ قورقوتقانڭ ایچون بولور» دیدی. یہودی بومعاملہنی کوروب: «بن، تورآتمده ییاریلچگی خبر بیرلگان پیغمبر اوزی ایچون اوچ آلورغہ طرشماس دیه، کورگان ایدم، حق پیغمبر ایکانسن، تجربہ ایچون گنه شونداین ادبسرک ایتدم» دیوب ایمانغہ کیلدی.

جو واردلغی: بیک جو وارد بولوب، هر کم نڭ حاجتن اوتارگہ طرشہ، قولنک بولغان نرسہنی ہیچ آیامای بیرہ، ہیچ بولماسہ یخشی سوزی ایله شادلاندرہ، یا کہ انشاء الله حاجتڭ فلان وقتک بولور دیب کوکلن تابه، اوزینہ، نہ قدر غنیمت ماللری، ہدیہ لر جیولسهده، بیک کوب زکات ماللری قولینہ تابشرلسهده، ہیچ برینی اوزنک توتمای فقیر و مسکین لرگہ وتیوشلی

اورنلرغه صرف ایته ایدی. حتی اولگان وقتنامه بر کیومی رهنده (زا کلادده) ایدی. بر وقت توقسان مک درهم آچه کیلگاج بر پالاسقه قویدروب اورندن تورغانچی، هیچ نرسه قالدرمی تیوشلی اورنلرینه ناراتب بتورمش ایدی. بعض وقت محتاج آدملر کیلوب بر نرسه صورغانده بیرلک نرسه سی بولماسه «بار فلان آدمدن بورچه آلوب تور، آچهم بولدقه اوزم تولارمن» دیه ایدی.

معیشتی: آشاو، ایچو، کیوم واسپانده برده تکلف لنهای، معیشت ایدرلک قدر کیره گنچه گنه آشی، کیره گنچه گنه یوقلی ایدی. کوب وقت اوزی وجهاتلری آرپه ایکماگی وخرمه آشاب معیشت ایته، بر درجه کوکلی بولغاج آشاودن توقتالا، طویغاندن آرتق آشامی، طایانوب یاتوب آشامی، وصول قول ایله آشاوی سویمی، آشاغانچه قولن یووب اولتوره، طعام اولنده بسم الله ایتسه، اوز آلدندن غنه آشی، سوکندن اللهغه شکر ایتوب توقتی، قوللرن یووه ایدی.

آلدینه کیلگان طعامنی بو فلانچهرک بولغان ایکان دیب عیبله می، تلاسه آشی، تلاماسه «آشاگز بنم اشتهاام یوق» دیو سکوت ایته، آشارغه کوب قایغورتماینچه، آلدینه نه کلتورسه لر شونی آشی، طعامنی کچهرک قابوب یغشی چایناب آشی، ایچکانده بردن ایچماینچه، بولیب بولیب (صولو آلوب) ایچه، آشنک بیک قاینارن سویمی «قاینار طعام برکتسز بولا» دیه ایدی.

کوبرهک وقتده قبلهغه قارشو اولتوره، کیچ ایرته رک یاتنه، یارتی توندن صوگ تورب تهجد نمازی اوقی، صوگره ایرته نمازینه قدر دخی یاتوب توره، خرمه مونچالاسندن ییصالغان توشا کده یوقلی، قایو وقتک پالاص ده، قایو وقتده یرگه یاتوب ده یوقلی ایدی.

کیومه تکلفسز بولوب مامقدن، یوندن، جیتندن هر تورلیسن کییه، باشینه کوبرهک چالمه، بعض وقتلر ده بورک کییه، عید جمعه کونلرنده وایلچیلر کیلگاندک کییه تورغان مخصوص کیوملری ده بار ایدی.

هر اشی ترتیبلی، نظاملی بولوب، کونیناڭ اوچین بر الوشین عبادت برله، بر الوشین اوز اشلری وکشی اشلری وعامه مصلحتلری ایله، بر الوشین ایو جماعتلریناڭ اشلری ایله اوتکاره ایدی.

نه قدر ماللری آرتوب تورسهده، همان درویش لرچه تکلفسز معیشت ایتنه، قولندهغی مالنی اوزی وجماعتلری معیشت اینارلک آلوب، قالغانن فقیرلرگه، وتیوشلی اورنلرغه تاراته، بایلق ایله طبیعتی، معیشتی اوزگارمی ایدی. مکده وقت کافرلر طرفندن هر توری ادا عفا کوروب، اسلام ضعیف بولوب تورغاننک تواضعسی، شفقتی، طبیعتی نیچوک بولسه؛ مدینه گه هجرت ایدوب، هر طرفقه اسلام نوری تارالغاچده همان شول طبیعتده بولدی.

نظافت و پا کلسگی: تن وکیوملرینی هر وقت پاک توته، طهارت ایله یوری، مسواک استعمال ایتنه، خوشبوی سورتنگاننده مبارک بدنلرندن خوش ایس کیلوب توره، بر آدم آناڭ ایله کورشسه بتون کون فولندن خوش ایس کیلوب توره، یورگان یولنده خوش ایس قالا ایدی.

مبارک کوزینه سورمه تارته، ترناقلرن اوزون یورتونی سویهی، ساچلرن مایلاب پاکیزه یورته، خوش ایسلی مایلر سورتنه، صحابه لرناڭده پاکیزه و خوش ایسلی بولوب یروارن سوه، وشوگا قزقدره: «دین پا کلاک گه بنا ایدلگان، پا کلاک دین ناڭ اصلی» دیه ایدی.

توکل و شجاعتی: غایت بهادر، هیچ قورقو دیگان نرسهنی بلمای، صوغش و قتلرند دشمانغه ایڭ یاقین کشی بولا ایدی. هر ایشنده اللهغه توکل ایدوب، اللهدن یاردم سوراب، کامل اخلاص و اجتهاد ایله اشکه کرشه، اوزلری قدر نیچه الوش بولغان کافرلرگه قارشى بیك آز عسکر ایله قارشوچغه و غالب بولا ایدی. اللهناڭ توغری آدملرگه یاردمچی ایکانینه کامل اینانغان ایدی. احد حنین صوغش لرند صحابه لر قورقوب تارالوب کیتدکده، اصلا اورنندنده قوزغالماي تورمش ایدی.

بر وقت سفرده، قلچن بر آغاچ بو طاغينه ئلوب يوقلاغان چاغنه بردشمان
 عرب كيلوب، قلچن آلوب: «يا محمد! حاضر سنى اولتوره م، سيني ميندن
 كم قوتقاره؟» ديدكده، حضرت رسول: «الله صاقلار» ديگان ايكان،
 شوندىن عرب نك كوگلينه قورقو توشوب، قاوشاب قولنكى قلچى توشوب
 كيتمش ده رسول الله قلچنى آلوب: «ايندى سيني كم قوتقاره؟» ديمش،
 عرب: «يا محمد مر حمتك قوتقار سه قوتقارر» ديدك عفو ايتمش.

پيغمبرمزنك بو يازدقلمزدن باشقه: عدالتى، الله دن قورقوى،
 عبادتى، عفتى، عقل وتديبرى، كون تون اجتهادى كى خلقلى و ايشلىرى
 غايت در جده كوب بولوب بو خصوصه زور كتابلى يازمشلردر. انصاف ايله
 عقلغه قايتوب اويلاغانك بو خلقلى ينگ ده هر قايسى برر معجزه، پيغمبرلگينه
 وچن توغرىلق و حقيق ايچون طرشقانلغينه آچق دليلدر. بيك كوب
 ذاتلر رسول محترمى حضرتلر ينگ اخلاقن معامله سن كوروب ايمانغه كلمشلردر.
 رسول اكرم حضرتلرى مكه دن مدينه گه هجرت ايدوب كىلكك:
 يهود عالملرنىن عبدالله بن سلام، مبارك يوزينك غايت نورلى، غايت
 مهابت بولوين كوروب: «والله بو آدم يالغانچى بولماس، بونك يوزى
 يالغانچىلر يوزينه اوخشامى» ديه پيغمبرلگينه ايمانوب ايمان كلتورگان.
 عمان پادشاه سینه رسول الله نك دينگه دعوت خبرى ايرشكك: «بن
 بو پيغمبرنك حالن تيكشوردم: بر يخشىلىقغه بيورسه باشلاب اوزى اشلى،
 بر يمانلقدن طيسه باشلاب اوزى طيوله ايمش؛ دشمانلرينه غالب بولسه
 ماقتانمى، تكبرلانمى؛ مغلوب بولسه آبدرامى، قايغورمى؛
 وعده سنده توره، توغرىلىقغه طر شه ايمش. البته حق پيغمبر بولورغه
 كيرك» ديه ايمان كلتور مشدر.

الحمد لله صلى الله على سيدنا محمد وآله وصحبه ومحبيه.